

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เอกสารชั้นต้นก. เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

เอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

รัชกาลที่ 5 กระทรวงการต่างประเทศ

- ต. 49/8   นักเรียนไทยที่ส่งไปเล่าเรียนเมืองต่างประเทศ
- ต. 49/24   พระราชกุมารและนักเรียนสามัญที่ส่งไปเล่าเรียน
เมืองต่างประเทศ
- ต. 49/25   รายงานการเล่าเรียนและการเสด็จประพาส
ประเทศต่าง ๆ ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
และพระเจ้าลูกยาเธอ ฯ
- ต. 49/26   รายงานพระยาราชวัลลภานุสิษฐ์

รัชกาลที่ 5 กระทรวงวัง

- ว. 22/1   สถาปนามกุฎราชกุมาร
- ว. 22/2   สถาปนามกุฎราชกุมารใหม่
- ว. 22/3-4   สถาปนามกุฎราชกุมาร

รัชกาลที่ 6 เบ็ดเตล็ด

- บ. 1.1/1   เรื่องเงินใช้จ่ายในการเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสมณฑลปักกิ่งไต่ 2454, 2458, 2460
- บ. 1.1/3   จะเสด็จประพาสประเทศญี่ปุ่น และยุโรป
- บ. 1.1/4   จะเสด็จประพาสประเทศอินเดีย

- บ. 1.1/7 เบ็ดเตล็ดเรื่องเสด็จประพาสมณฑลปักษ์ใต้
- บ. 1.1/9 ทรงมอบการรักษาทรงมอมหาราชวังและพระราชฐานแก่สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าภาณุพันธุ์วงศ์วรเชษฐในการเสด็จประพาสมณฑลปักษ์ใต้ 2458
- บ. 1.1/11 เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลปักษ์ใต้ของสกลี
- บ. 1.1/14 ลายพระหัตถ์ผู้รักษาทรงมอมหาราชวังและพระราชฐาน และมีพระราชหัตถ์ตอบในการเสด็จมณฑลปักษ์ใต้ 2458
- บ. 1.1/21 ทรงมอบการรักษาทรงนครแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเชษฐ ในการเสด็จประพาส พ.ศ. 2460
- บ. 1.1/22 ลายพระหัตถ์ผู้รักษาทรงนครและพระราชหัตถ์ตอบในการเสด็จประพาสมณฑลปักษ์ใต้ พ.ศ. 2460
- บ. 1.1/25 พระบรมราชโองาาทรงชมเชยข้าราชการและราษฎรที่ได้มีความจงรักภักดีในการเสด็จประพาสมณฑลปักษ์ใต้ พ.ศ. 2460
- บ. 1.1/26 พระบรมราชโองการสั่งในการรักษาทรงนครและให้มีการประชุมเสนาบดีเสมอ พ.ศ. 2461
- บ. 1.1/27 เรื่องเสด็จประพาสสิงคโปร์และเกาะหมาก พ.ศ. 2467
- บ. 1.1/29 เรื่องตั้งผู้รักษาทรงนครในระหว่างเสด็จทอดพระเนตรการประลองยุทธทหารบก
- บ. 1.1 ก/13 พระบรมราชโองบายลักษณะปกครองของรัฐบาล
- บ. 2.1/34 พระยาบุรุษรัตนราช
- บ. 2.1/64 เจ้าพระยายมราช
- บ. 3.7/3 เรื่องหนังสือพิมพ์ไทยและจีนโน

- บ. 3.7/8 พระราชบัญญัติหนังสือพิมพ์และสมุดเอกสาร
 บ. 3.7/14 ขาวหนังสือพิมพ์ตัด

รัชกาลที่ 6 กระทรวงการคลัง

- ค. 1/16 จะให้กรรมการตรวจเงินแผ่นดินเป็นหน้าที่กำหนด
อัตราเงินเคื่อนและจำนวนข้าราชการพลเรือน
 ค. 2/2 ประกาศพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ
 ค. 4/2 พระคลังข้างที่กู้เงินกระทรวงพระคลัง
 ค. 8/3 เรื่องตั้งกรรมการองคมนตรีตรวจงบประมาณแผ่นดิน
 ค. 8.2/1-10 งบประมาณประจำปี

รัชกาลที่ 6 กระทรวงมหาดไทย

- ม. 1/55 ประกาศรวมการปกครองและแบ่งปันหน้าที่ราชการ
ระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงยุติธรรม
 ม. 1/56 เจ้าพระยายมราชจักราชการกระทรวงมหาดไทย
 ม. 1/57 ขอบังคับลักษณะปกครองหัวเมืองชั่วคราวของ
เจ้าพระยายมราช
 ม. 2/25 เรื่องรวมกระทรวงนครบาลกับกระทรวงมหาดไทย
เป็นกระทรวงเดียวกัน และประกาศแบ่งปันหน้าที่
กระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงยุติธรรม

รัชกาลที่ 6 กระทรวงยุติธรรม

- ย. 1/10 จักรเยียบราชการกระทรวงยุติธรรมและเรื่อง
ตำแหน่งอธิบดีกรมอัยการ
 ย. 2/40 ยกกรมอัยการไปขึ้นมหาดไทย ยกกรมราชทัณฑ์จาก
นครบาลไปขึ้นยุติธรรม
 ย. 2/41 ประกาศข้อบังคับลักษณะหัวเมืองชั่วคราว

รัชกาลที่ 6 กระทรวงกลาโหม

- ก. 1/11 เรื่องมีผู้ส่งข่าวหนังสือพิมพ์ในกระทรวงกลาโหม
- ก. 1/12 ความเห็นเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลก เรื่องจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน
- ก. 3/65 เรื่องเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกลาออกจากเสนาธิการทหารบก

รัชกาลที่ 6 กรมราชเลขาธิการ

- รล. 1/13 เรื่องตั้งกรรมการตรวจรายรับรายจ่ายแผ่นดินในกระทรวงต่าง ๆ
- รล. 4/1 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงสั่งหนังสือราชการแทนพระองค์
- รล. 4/3 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงสั่งราชการ
- รล. 4/7 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาเทวะวงศ์ฯ ทรงสั่งหนังสือราชการแทนพระองค์ (พ.ศ. 2465 - 2466)
- รล. 4/10-11 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาทรงสั่งหนังสือราชการแทนพระองค์ (พ.ศ. 2466 - 2467)
- รล. 4/13 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาทรงสั่งหนังสือราชการแทนพระองค์ (2468)
- รล. 4/14 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยทรงสั่งหนังสือราชการ (2466 - 2468)
- รล. 25/1 ตั้งองคมนตรี
- รล. 25/2 กรรมการองคมนตรีตรวจงบประมาณ พ.ศ. 2466 (แผนกเลขานุการ)
- รล. 25/3 กรรมการองคมนตรีตรวจงบประมาณ พ.ศ. 2467
- รล. 25/3 รายงานกรรมการองคมนตรี พ.ศ. 2464

รัชกาลที่ 6 - 7 แฝ่มส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ราชานุภาพ
ที่ 47

บ. 13/32

บันทึกการปกครอง

เอกสารของกองทัพเรือ

สำเนาหนังสือโต้ตอบไปมาระหว่างเจ้าพระยา
สุรศักดิ์มนตรีและเจ้าพระยาประสิทธิ์ศุภการ
(พ.ศ. 2464)

ข. เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. 128 ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช.

พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2502 (พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพมหาเสวกเอกพระยาอุดมราชภักดี 2502).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี.

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512 (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
นายชอ ฉวนเกียรติคุณ, วันที่ 20 กรกฎาคม 2512).

ประสงศ์สม บริพัตร, ม.จ. บันทึกความทรงจำบางเรื่อง. พระนคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2499.

"พระราชกฤษฎีกาทรงบรรดาศักดิ์สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยธวัชพรหมวรราชดิศร,
" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 27

รวบรวมโดย เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ . พระนคร : โรงพิมพ์
เคลิเมนต์, 2478.

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชา
ธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน, พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ-

ชนากร, 2470 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาให้พิมพ์
พระราชทานแจกเนื่องในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสนองพระ เกษพระคุณ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในวันตรงกับเสด็จสวรรคต ที่ 23
ตุลาคม 2470).

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระนคร : โรงพิมพ์
บำรุงนุกุลกิจ, 2472 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระ
พระราชบิดาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยา
ภาณุพันธุวงศ์วรเดช).

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : ส่วนท้องถิ่น,
2512 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาเสวกตรีพระยาประพันธ์คำรัส
ลักษณะ, 2512).

"พระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลตามหัวเมือง ร.ศ. 127," ประชุมกฎหมาย
ประจำศก เล่ม 22 รวบรวมโดย เสถียร ลายลักษณ์และคนอื่น ๆ .
พระนคร : โรงพิมพ์เคลิเมนต์, 2478.

"พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116," ประชุมกฎหมายประจำศก
เล่ม 16 รวบรวมโดย เสถียร ลายลักษณ์และคนอื่น ๆ . พระนคร :
โรงพิมพ์เคลิเมนต์, 2478.

พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมราชาธิบดี (ม.ร.ว.ปุ้ม มาลากุล).
พระนคร : ไทยเชชม, 2485 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
เจ้าพระยาธรรมราชาธิบดี, 2485).

พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรีพจนกิจ และพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ร.ศ.
113 - 118. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิ้วพร, 2504 (พิมพ์ใน
งานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงเสงี่ยมสุเรนทราธิบดี ท.จ. วันที่ 12
เมษายน 2504).

พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีใน
รัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 พระราชทานเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรน-
ตราธิบดี. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

ลายพระหัตถ์สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุขถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้า
เฉลิมเชตรมงคลพระธิดา. พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2500
(พิมพ์ในงานพระเมรุพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมเชตรมงคล,
พ.ศ. 2500).

ศิลปากร, กรม. จดหมายเหตุ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดี
ศรีสินทรมหาวชิราวุธมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร, 2466.

ชุมนุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 ภาคปกิณกะ ภาคที่ 1 . พระนคร,
2493 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าวาปีนุษากร โปรดเกล้า ฯ
ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์
เจ้าประภาพรธนิไฟโดย, 2493).

เรื่องสถาปนาปรีการาชการแผ่นดินในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว. พระนคร, 2514 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
หลวงสถิตยุทธการ วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2514).

สำเนาพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง
เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) กับประวัติเจ้าพระยายมราช. พระนคร:
บำรุงธรรม, 2482 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยายมราช
(ปั้น สุขุม) วันที่ 10 เมษายน 2482).

เหรียญ ศรีจันทร์, ร.ศ., และ เนตร พูนวิวัฒน์, ร.ศ. หมอลือรำลึกภาคปฏิวัติ
ครั้งแรกของไทย ร.ศ. 130. พระนคร : บริษัทกิมหงวน จำกัด, 2503
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานศพ ร.อ.ขุนทวยหาญพิทักษ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยา-
ราม, วันที่ 19 เมษายน 2503).

เอกสารเรื่องเสือป่าในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชกุมารเกล้าเจ้า
อยู่หัว และประมวลเรื่องเกี่ยวกับเสือป่า. พระนคร, 2513
 (วิทยาลัยทับแก้ว มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์
 นครปฐม รวบรวมจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสวันมหาธีรราชเจ้ารำลึกและ
 การแสดงนิทรรศการเรื่องเสือป่า, วันที่ 25 พฤศจิกายน 2513).

ค. หนังสือพิมพ์

"กฎหมายธรรมนูญประเพณี (คอนสทิติวชันแนลลอร์)," บางกอกการเมือง,
 21 มีนาคม 2466.

"การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ราชการ พ.ศ. 2469," หลักเมือง, 20 มกราคม 2468.

"การเสื่อมโทรมของชนากับการเปลี่ยนแปลงสภาพของรัฐบาล," บางกอกการเมือง,
 22 มีนาคม 2466.

"นานาการณ," กรรมกร, 2 ธันวาคม 2466.

"นานาการณ," กรรมกร, 8 มีนาคม 2466.

บางกอกการเมือง. 11 มกราคม 2466.

"ยุบแฉวมกระทรวงต่าง ๆ ," หลักเมือง, 19 ธันวาคม 2468.

"รัฐบาลใหม่กับเงินแผ่นดิน," หลักเมือง, 12 ธันวาคม 2468.

"สมัยอำมาตย์," กรรมกร, 12 มกราคม 2466.

"สูบเลือดชาติ," กรรมกร, 5 มกราคม 2466.

หลักเมือง, 16 มกราคม 2468.

เอกสารชั้นสอง

หนังสือ

กมล สมวิเชียร. ประชาธิปไตยคืออะไร ("การเมืองสำหรับประชาชน" เล่ม 1).

พระนคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

_____ . พัฒนาการเมืองไทย. พระนคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.

เกียรติชัย พงษ์พานิช. ปฏิวัติ 2475. พระนคร : แพร่พิทยา, 2514.

จักรกฤษณ์ นรนิติคูกงการ, ร.ศ. สมเด็จพระบรมวงศ์เชอกรมพระยาคำรงราชานุภาพกับกระทรวงมหาดไทย. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2506.

จักรปาณีศรีคีลีวิสุทธ์, หลวง. เรื่องของเจ้าพระยามหิธร. พระนคร : โรงพิมพ์ศรี-รณสาร, 2499.

จุลจักรพงษ์, พระวรวงศ์เชอพระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พระนคร : คลังวิทยา, 2505.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์. บทความและรายงานการสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น. พระนคร, 2509.

โฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทยชุกราชสำนักสยาม. พระนคร : สยาม, 2516.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย : คำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103. พระนคร : อักษรสัมพันธ์, 2513.

_____ . เศรษฐพร ศุคร์พิทักษ์, และ แสง รัตนมงคลมาศ (คณะบรรณาธิการ). สัศวการเมือง. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

แซร์, ฟรานซิส บี. พระยากัลยาณไมตรี หนังสือแปลชุดเสวีภาพ เล่มที่ 59
แปลจาก Glad Adventure โดย อายะคา กิรินุกู และคนอื่น ๆ .
พระนคร : ก้าวหน้า, 2514.

ทรงศรี อัจจอรุณ. การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ฉบับพิมพ์เป็นเล่ม. พระนคร : สมาคมสังคม
ศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506.

ทวี มุขระโกษา. พระมหาธีรราชเจ้า. พระนคร : แพรวพิทยา, 2506.

ทองใบ วงศ์เชษฐา. ประวัติการปกครองประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น.
พระนคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2510.

บุรุษรัตนราชพัลลภ, มหาเสวกเอก พระยา. บุรุษรัตน. พระนคร : โรงพิมพ์ศรีธรรม-
สาร, 2501 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาเสวกเอก พระยาบุรุษ-
รัตนราชพัลลภ, วันที่ 9 กรกฎาคม 2501).

ประพัฒน์ ตรีนรงค์. ชีวิตและงานของอัครมหาเสวก. พระนคร : วัฒนาพานิช, 2506.

ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวภาคปกิณกะ.
พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2494.

ประยูทธ สิทธิพันธ์. พระมหาธีรราชเจ้า. พระนคร : สยาม, 2515.

ประเสริฐ กาญจนกุล. "งานมหาคไทยในสมัยสมเด็จพระยาจักรีราชานุภาพ,"
ปาฐกถา ณ พระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2504. คำรณ-
ราชานุสรณ์. พระนคร : กรมการปกครอง, 2511.

พิทยลาภพฤฒิยากร, กรมหมื่น. เจ็กรอบอายุ. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2512.

พระราชนิพนธ์ที่นำรัฐของล้นเกล้ารัชกาลที่ 6. พระนคร : รวมสาส์น, 2506.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระบรมราโชวาทปลุกใจเสือป่า.
[ม.ม.ท.], 2454.

_____. หลักการ. พระนคร : โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย, 2457 (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิมพ์พระราชทานแจกในงานพระราชพิธีทรงส่งกรานต์ พ.ศ. 2457).

_____. อุตตรกุรุ (Uttarakuru) แปลโดย กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร.
พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2509.

มหาดไทย, กระทรวง. สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพและงานทางด้านการปกครองของพระองค์. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร, 2505.

ราชสกุลวงศ์พระนามเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์. พระนคร : โรงพิมพ์ไท,
2463 (พิมพ์ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พ.ศ. 2463).

วิธีราชานุสรณ์ พ.ศ. 2504. พระนคร : เสนาการพิมพ์, 2504.

วิธีราชานุสรณ์ พ.ศ. 2508. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2508.

วไล ฌ ป้อมเพชร, และ น.ช.ฉายุคม์. สหภาพโซเวียต. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช,
2516.

ศิลปากร, กรม. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร. พระนคร, 2515
(กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณสยามมกุฎราชกุมาร, วันที่ 18 ธันวาคม 2515).

สมมติอมรพันธุ์, กรมพระ. เรื่องตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์. พระนคร :
โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2512 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิง
ศพ ม.ล.ชุนชาติ กำภู, วันที่ 16 ธันวาคม 2512).

สุจิต บุญบงการ. ประชาชนกับบทบาททางการเมือง ("การเมืองสำหรับประชาชน
เล่ม 2") พระนคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

สุนทรพิพิธ, พระยา. พระมหากษัตริย์องค์แห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.
พระนคร : ส่วนท้องถิ่น, 2514.

เสรีयर พันธรังษี. พระมงกุฎเกล้า ๗ และเจ้าฟ้าเพชรรัตน์. พระนคร : แพร่พิทยา,
2513.

หอสมุดแห่งชาติ. คู่มือธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว. พระนคร, 2513.

อมร รักษาสมัย (บรรณาธิการ). วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ 2508
การบริหารราชการในส่วนภูมิภาค. พระนคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2508.

_____ . และชัชติยา กรรณสูต (บรรณาธิการ). ทฤษฎีและแนวความคิดในการ
พัฒนาประเทศ ฉบับพิมพ์แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2. พระนคร : สถาบันบัณฑิต-
พัฒนบริหารศาสตร์, 2506.

อมรคุณารักษ์, จมื่น (แจ่ม สุนทรเวช). กำเนิดพระราชวังสนามจันทร์และพระปฐม
เจดีย์ พระมหาธีรราชเจ้ากับคอนเจดีย์ อนุสรณ์ของเสื่อป่าและลูกเสื่อ.
พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.

_____ . พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5
เรื่องเหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ประกาศสงคราม คู่มือธานี. พระนคร : โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2511.

อมรกรรมารักษ์, จมื่น (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระมณฑลเกล้า ๗ เล่ม 6 เรื่องเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมณฑลเกล้า ๗ ทรงเปลี่ยนธงชาติไทย
ล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 สำนวจคอคคกกระ รัชกาลที่ 6 โปรคให้เลิกหวย ก.ช.
ที่ประทับชายทะเลของรัชกาลที่ 6 กำเนิศสวนลุมพินี. พระนคร : โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2512.

บทความ

กมล สมวิเชียร. "การปฏิวัติของสามัญชน," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 10 (มิถุนายน
2515), 28 - 39.

_____ . "วัฒนธรรมทางการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง," วรรณไวทยาการ
ฉบับสาขาวิชารัฐศาสตร์. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
2514 (พิมพ์เพื่อถวายพระเกียรติพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครราชสีมา-
ประพันธ์ ในโอกาสพระชนมครบ 80 พรรษาบริบูรณ์, 25 สิงหาคม 2514).

การปกครอง, กรม. กองวิชาการ. "การปรับปรุงการปกครองในสมัยสมเด็จพระมหา
ธีรราชเจ้า (ระหว่าง พ.ศ. 2458 - 2464)" พระนคร, 2510 (ตีพิมพ์
ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพรองอำมาตย์ตรี ขุนไมตรีประศาสน์
(มี มัยลาภ), วันที่ 24 (เมษายน 2510).

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. วิจารณ์เรื่อง คุณลิตธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระ
พระมณฑลเกล้าเจ้าอยู่หัว, โดย หอสมุดแห่งชาติ, อักษรศาสตร์วิจารณ์,
1 (กรกฎาคม, 2516), 49 - 55.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "สังเขปประวัติศาสตร์การเมืองไทย," รัฐศาสตร์นิเทศ,
7 (เมษายน, 2515), 59 - 70.

เดช บุญนาค. "การปกครองแบบเทศบาลเป็นระบบปฏิบัติหรือวิวัฒนาการ,"

สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 4 (ธันวาคม - กุมภาพันธ์, 2509 - 10), 58-65.

_____ . "ขบถเงี้ยวเมืองแพร่ ร.ศ. 121," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 5 (กันยายน-พฤศจิกายน, 2511), 67 - 82.

_____ . "ขบถผู้มีบุญภาคอีสาน," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 5 (มิถุนายน - สิงหาคม, 2510), 78 - 84.

_____ . "พระยาแขกเจ็ดหัวเมืองคบคิดขบถ ร.ศ. 121," วรรณไวทยากร
ฉบับสาขาวิชาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2514 (พิมพ์เพื่อถวายพระเกียรติพระเจ้าวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นราชนิพนธ์ประพันธ์ในโอกาสที่พระชนม์มครบ 80 พรรษาบริบูรณ์,
25 สิงหาคม 2514).

ประหยัค หงษ์ทองคำ. "การปฏิรูประบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," สังคมศาสตร์ 6 (ตุลาคม 2512),
38 - 50.

วไล ฌ ป้อมเพชร. "วันอาทิตย์นองเลือด," อักษรศาสตร์วิจารณ์, 1 (พฤศจิกายน
2516), 34 - 7.

สุจิต บุญบงการ. "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย," วรรณไวทยากร
ฉบับสาขาวิชารัฐศาสตร์. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
2514 (พิมพ์เพื่อถวายพระเกียรติพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราชนิพนธ์-
ประพันธ์ ในโอกาสที่พระชนม์มครบ 80 พรรษาบริบูรณ์, 25 สิงหาคม 2514).

เอกวิทย์ ฌ ถलग. "เมื่อคดีการจัดการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาสู่สยาม," สังคม
ศาสตร์ปริทัศน์, 6 (กันยายน - พฤศจิกายน, 2511), 83 - 95.

วิทยานิพนธ์

จุลลา งอนรณ, ม.ล. "กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย."

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513. (อัครสาเนา).

บุญนพ ณะติวังศ์, ร.ต. "การปรับปรุงการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว."

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทในลักษณะวิชาประวัติศาสตร์

การปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ม.ป. (อัครสาเนา).

ศิริรัตน์ นีละคุปต์. "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องประชาธิปไตยในประเทศไทย."

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507. (อัครสาเนา).

ภาษาอังกฤษ

Primary Sources

A. Unpublished Documents

British Foreign Office Papers

F.O. 371/985	Coronation of the King of Siam.
	Accession of the King of Siam.
F.O. 371/1473	Movement in Siam for Establishment of a Constitutional Monarchy.
	Attempt Mutiny in Siamese Army.
	Republican Movement in Siam.
F.O. 371/1474	Annual Report for 1911.
	Unrest in Siam.

- F.O. 371/1749 General Report for 1912.
- F.O. 371/2462 Prince Damrong, Siamese Minister of the Interior Rumour Dismissal from Office.
Resignation of H.R.H. Prince Damrong Minister of Interior.
- F.O. 371/10352 Visit of King of Siam to Straits Settlements.
- F.O. 371/1222 Formation of the King of Siam Under the Name of "the Wild Tiger Corps."

B. Published Documents

"As Others See Us," Bangkok Daily Mail, 31 May 1922.

Secondary Sources

Books

- Almond, Gabriel, and Powell, G Bingham. Comparative Politics : A Developmental Approach. Boston : Little and Brown Company, 1966.
- Davison, Roderic H. Turkey. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice - Hall, Inc., 1968.
- Huntington, Samuel P. Political Order in Changing Society. New Haven and London : Yale University Press, 1968.

Phra Sarasas. My Country : Thailand. 6 th ed. n.p., 1960.

Pye, Lucian. Aspects of Political Development. Boston : Little and Brown, 1966.

Thompson, Virginia. Thailand : the New Siam. New York : Paragon Book Reprint Cooperation, 1967.

Vella, Walter F. Impact of the West on the Government in Thailand. Berkeley and Los Angeles : California University Press, 1955.

Articles

Greene, Stephen. "King Wachirawat's Policy of Nationalism," In Memoriam Phya Anuman Rajadhon. Edited by Tej Bunnag and Michael Smithies. Bangkok : The Siam Society, 1970.

Likhit Dhiravegin. "Political Development : Political Culture Approach," Social Science, 7 (October, 1970), 115 - 34.

Vella, Walter F. "Vajiravudh of Thailand : Traditional Monarch and Modern Nationalist," Bangkok : Thailand Information Center. (Xeroxgraphed).

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่เพิ่มเติมเข้ามานี้ มีอยู่ด้วยกัน 4 ภาค ดังนี้คือ

ภาคผนวก ก. "พระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จ.ศ. 1247 (พ.ศ. 2428)" พระราชดำรัสนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ได้ทรงใช้เป็นหลักและแนวทางในการปรับปรุงระบอบการปกครองครั้งใหญ่ของประเทศไทยใน พ.ศ. 2435

ภาคผนวก ข. บทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ฉวยอำนาจ ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อชักจูงและชี้แจงมิให้ประชาชนนิยมชมชอบในลัทธิการปกครองแบบอื่นนอกจากราชาธิปไตย

ภาคผนวก ค. "รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม" เป็นบทรายงานซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น ในทำนองเยาะเย้ยเสียดสี (Satire) ผู้ที่มีความคิดที่จะให้ประเทศไทยมีระบอบการปกครองแบบมีรัฐสภา ความสำคัญของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้คือ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่าประเทศไทยยังไม่สมควรที่จะมีรัฐสภาหรือกลุ่มตัวแทนของประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในขณะนั้น

ภาคผนวก ง. เป็นตารางตัวเลขที่แสดงความไม่สมคุลย์ระหว่างรายได้และรายจ่ายของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนปลายรัชกาล ซึ่งได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ทางการเมืองในเวลาต่อมา

ภาคผนวก ก.

พระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง

จ.ศ. 1247 *

ที่ 15/47 วันพุธแรม 1 ค่ำ เดือน 6 ปีระกา สัปตศก ศักราช 1247

ถึงกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ และผู้ซึ่งมีชื่อในหนังสือฉบับเดียวกัน ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปนั้นให้ทราบ

ด้วยเราได้รับหนังสือของท่านทั้งปวง ลงชื่อพร้อมกันส่งมาเป็นความเห็นว่าคุณอันตรายจะมีแก่บ้านเมืองอย่างไร การที่ควรจะทำลึกลงให้พ้นอันตราย ด้วยจัดการได้ถึงเพียงใด ความเห็นของท่านทั้งปวงที่กล่าวมาแล้วนั้น เราได้พิจารณาโดยถ่วงถี่ทุกข้อทุกประการแล้ว

ในเบื้องต้นนี้ เราขอตอบแก่ท่านทั้งปวงว่า เราขอมองใจอยู่ในการซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการของเราได้ไปเห็นการในประเทศอื่น แล้วระลึกลงถึงประเทศของตน ประารณาที่จะป้องกันอันตราย และจะให้มีความยั่งยืนมั่นคงอยู่ในอำนาจอันเป็นอิสระภาพ ในข้อความบรรดาที่ได้กล่าวมาแล้ว ที่เป็นหัวใจความสำคัญทุกอย่างนั้น เรายอมรับว่าความเป็นจริงดังนั้น ยกไว้แต่ข้อเล็กน้อยบางข้อ ซึ่งบางทีจะเป็นเข้าใจผิดไป แต่หาเห็นควรที่จะยกขึ้นพูดในที่นี้ไม่ แต่เราขอแจ้งความแก่ท่านทั้งปวง ให้ทราบพร้อมกันด้วย ว่าความที่นำกล่าวอันตรายอย่างใดซึ่งได้กล่าวมานั้น ไม่เป็นการที่จะแลเห็นได้ขึ้นใหม่ของเราเลย แต่เป็นการได้คิดเห็นอยู่แล้วทั้งสิ้น แลการที่ควรจะทำนุบำรุงให้เจริญอย่างไรเล่า เราก็มองความปรารถนาแรงกล้าที่จะได้จัดการนั้น ให้สำเร็จตลอดไปได้ ไม่ต้องมีความหวังระวางอย่างหนึ่งอย่างใดว่าเราจะเป็นผู้ชักขวางในการซึ่งจะเสียอำนาจ ซึ่งเรียกว่า แอบโซลูต เป็นต้นนั้น

เลย เพราะเราได้เคยทดลองมาแล้ว ตั้งแต่เวลาเป็นตุ๊กตา ซึ่งไม่มีอำนาจอันใดเลยที่เกี่ยว
 นอกจากชื่อ จนถึงเวลาที่มีอำนาจขึ้นมาโดยลำดับ จนเต็มบริบูรณ์ในบัดนี้ ในเวลาที่มีอำนาจ
 น้อยปานนั้น ได้ความลำบากอย่างไร เรารู้จักจำได้ก็ เพราะที่จำได้อยู่นานนี้ เหตุไรเล่า
 เราจึงจะไม่มีอำนาจปรารถนาอำนาจปานกลาง ซึ่งจะเป็นความสุขแก่ตัวเรา และจะเป็นการ
 มั่นคงถาวรของพระราชอาณาจักรด้วยนั้น เพราะเหตุฉะนั้น เราขอให้ท่านทั้งปวง เข้าใจว่า
 เราไม่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งจะต้องบีบบังคับ ให้หันลงทางกลาง เหมือนอย่างพระเจ้า
 แผ่นดินในยุโรป ซึ่งมีมาในพงศาวดาร แลเพราะความเห็น ความรู้ ซึ่งเราได้เป็นเจ้า
 แผ่นดินมาถึงสิบแปดปี ได้พบได้เห็นแลได้เคยทุกชั้นรอบ ในการหนักการแรงการเค็ดการร้อน
 ของเมืองซึ่งมีอำนาจจะมากดขี่ประการใด จึงได้ยืมข่าวคราวจากเมืองอื่น ๆ ซึ่งมีเมือง ๆ
 มิได้ขาด แลการซึ่งเราได้ชวนชววยตะเกียกตะกายอยู่ในการที่จะเปลี่ยนแปลงมาแต่ก่อนจน
 มีเหตุบ่อย ๆ เป็นพยานของเราที่จะยกขึ้นชี้ได้ ว่าเราไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเหมือน
 อย่างกับคางคกอยู่ในกะลาครอบ ที่จะพึงทรมานให้สิ้นทมิฬรู้ถือว่าตัวโศกนั้นด้วยอย่างหนึ่งอย่าง
 ใดเลย

เมื่อเราได้ชี้แจงถึงตัวเราเอง ว่าไม่เป็นผู้กีดแกการจำ ริญแลการมั่นคงของบ้านเมือง
 ดังนั้นแล้ว เรายังต้องเป็นผู้รับผิดชอบที่ตนทั้งปวงจะลงร้าย ว่าเพราะเราเป็นคนอ่อน ไม่สามารถ
 ที่จะหักหาญแกผู้หนึ่งผู้ใด เพราะความเห็นซึ่งจะถือว่า ถ้าเราประสงค์อย่างไร การนั้นคงจะ
 ตลอดไปได้ การซึ่งไม่ตลอดไปได้ เพราะเราไม่คิดจะให้ตลอดดังนี้ คุณเหมือนเราเป็นผู้ทำให้
 เสียอำนาจเจ้าแผ่นดินไปเพราะความอ่อนของตัว ในความซอ้นเราไม่อยากจะชักโทษให้แก่
 ท่านแต่ก่อนเลย แต่เป็นการจำเป็นที่จะต้องพูดว่าอำนาจเสนาบดีได้เจริญขึ้น เพราะมีอำนาจ
 ได้ตั้งเจ้าแผ่นดินมาแต่ก่อนมากนักแล้ว จนตลอดถึงเวลาเราได้เป็นเจ้าแผ่นดิน ก็เป็นเวลา
 เคราะห์ร้ายที่ตัวเราเป็นเด็ก เป็นโอกาสยิ่งใหญ่ที่จะถอนอำนาจเจ้าแผ่นดินให้หมด เหมือน
 วาวที่ปล่อยจนหมดสายป่านไม่มีเหลือเลย ยังเหลือแต่ฐานะที่เราจะทำอยู่ เพียงจะชิงกำลัง
 ตัวว่าเมื่อเราเป็นเด็กอยู่มีกำลังเพียงเท่านั้นจะรังวาวนั้นไว้ไม่หกล้ม ถ้าจะปล่อยให้วาวหลุด
 ลอยเสีย แต่เป็นเคชะบุญที่เราเป็นเด็กกำลังเดียวเท่านั้น ได้อาศัยเอาป่านพันหลักคอย ๆ
 สาวเข้ามา จนไม่มีอันตรายหลุดลอยไปได้ แต่ก็ยังเป็นพนักงานอย่างเดียว ที่จะสาวสาย

ปานให้สั้นเข้ามาทุกทีเมื่อเหลือกำลังก็หย่อนไป เมื่อพอที่จะสาวก็สาวเข้ามาพันหลักไว้ เมื่อผู้ใดได้รู้การเกาญานั้นก็จะเห็นได้ว่าความยากลำบากของเราเป็นประการใด ถ้าผู้ที่ได้เห็นแต่การภายหลังก็จะเข้าใจว่า เราได้นั่งชู้เกี้ยว ถ้าโง่เขมาเป็นเวลา 17 - 18 ปี ที่พูดมานี้ถ้าจะฟังในเวลา นี้ ก็เห็นเป็นการเพ้อเจ้อ แต่ถ้าคิดถึงแต่ก่อนแล้ว ก็เป็นการสำคัญมาก ยากที่จะทำ ซึ่งเราถือว่าเราไม่ได้ชู้เกี้ยวอยู่เปล่าเลย ยกเอามาวานี้เพราะจะให้เห็นว่า การแต่ก่อนนี้เป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุใดคำซึ่งถือว่าความปรารถนาของเราเป็นสิ่งสำคัญ จะใช้ทั่วไปทุกเวลาไม่ได้ เราไม่ยอมรับผิดชอบอันนั้น เพราะเราได้ทำการเต็มกำลังแล้ว แต่เวลาปีหนึ่งสองปีนี้

ดูเป็นโอกาสดีขึ้นมาที่ควรจะจัดการต่อไปอีกได้ เราก็ได้คิดอยู่เป็นนิจที่จะจัดการตามเวลาที่จะเป็นได้ ในครั้งนี้ท่านทั้งปวงได้รับเข้ามาแล้วว่าจะช่วยคิดจัดการต่อไปเมื่อได้รับอนุญาตของเรานั้น เป็นที่พอใจของเราอยู่ เราเห็นสมควรที่จะชี้แจงการเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ได้อย่างไร ความต้องการของเมืองเรานั้นต้องการอันใด ที่ผู้ซึ่งไม่ได้อยู่ใกล้ชิดต่อราชการ จะรู้แน่ได้โดยยาก

คือราชการในเมืองเรานี้ ถ้าจะเทียบกับประเทศอื่น ๆ การแต่เดิม ๆ มานั้น การเอกเสกคิวตีฟ¹ กับลียิสเลตีฟ² รวมอยู่ในเจ้าแผ่นดินกับเสนาบดีโดยมาก แต่ครั้งมาเมื่อริเยนตี³ ในตอนต้น อำนาจนั้นก็อยู่ที่ริเยนตีแลเสนาบดีทั้งสองอย่าง ครั้นภายหลังมาเมื่อเราคอยมีอำนาจขึ้น ตำแหน่งเอกเสกคิวตีฟนั้นเป็นที่หวงแหนของริเยนตีแลเสนาบดี แต่ลียิสเลตีฟนั้นหาใครจะมีผู้ใดชอบใจไม่ เราจึงได้จับอุกตชนการลียิสเลตีฟขึ้น จนมีถึงเคานซิลที่ปรึกษาทำกฎหมายเนื่อง ๆ เป็นต้น จนตกลงเป็นเสนาบดีเป็นคอเวอนเมนต์ เรากลายเป็นหัวหน้าของพวกลียิสเลตีฟเคานซิล เป็นอุปไปลิชันของคอเวอนเมนต์ตรง เมื่อการภายหลังมา มีเหตุการณ์ในการคอเวอนเมนต์มากขึ้น เป็นโอกาสที่เราจะได้แทรกมือลงไปไต่บอย ๆ เราจึงได้ถืออำนาจเอาเอกเสกคิวตีฟที่ละน้อยละน้อย จนภายหลังตามลำดับมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ เรากลายเป็นหัวหน้าคอเวอนเมนต์ เราเชื่อเป็นแน่ว่าในการลียิสเลตีฟเคานซิลครั้งนั้นคงจะได้แรง

¹ Executive.

² Legislative.

³ Regency.

เพราะเรา จึงได้ทำการตลอดไปได้ไม่มากนักเลย ครั้นเรากลับมาเป็นเอกเสกคิวตีฟคอเวอนเมนต์เสียแล้ว การลียิสเลตีฟไม่มีผู้คหนุน เพราะเป็นการเหลือกำลังที่เราจะทำทั้งสองอย่างได้ตลอด เช่นพระเจ้าแผ่นดินแตกอน กวยราชการเกิดขึ้นมากกว่าหลายสิบเท่าหนัก และเพราะเมมเบอร์ที่เป็นตัวสำคัญขาดไปเสียบ้าง จึงทำให้ลียิสเลตีฟเคานซิลมีเสียงอ่อนไป ทำกฎหมายอันใดก็ไม่ใครจะทำสำเร็จได้ โทษที่การลียิสเลตีฟเคานซิลเสียไป จะลงเอยว่า เพราะเราตั้งใจคหนุนอยู่ การจึงตลอดไป ในภายหลังเพราะเราทิ้งเสียจึงเสียไป ก็ต้องรับว่าเป็นการจริงอยู่ แต่ต้องขอชี้แจงให้เข้าใจอีกว่า การที่เราทำอยู่ในตำแหน่งเอกเสกคิวตีฟคอเวอนเมนต์นี้ ถ้าจะเปรียบกับการคอเวอนเมนต์อังกฤษ ก็เหมือนหนึ่งเป็นปรีเมียเองในตัว แต่ได้เปรียบกว่ากันคนละอย่าง คือปรีเมียอังกฤษต้องรู้การคคการที่สำคัญทุกสิ่งทุกอย่างเว้นไว้แต่การเล็กน้อย คนอื่นทำไปก็ทำตามตำแหน่งมินิสตรีของตัว แต่ส่วนเราต้องรู้การตั้งแต่ใหญ่ลงไปจนเล็กทุกสิ่งทุกอย่าง ต้องทำเองสั่งเองทุกสิ่งตลอดจนถ้อยความเล็กน้อย ไม่ใครจะได้อาศัยถามไต่อาศัยเสนาบดีตามตำแหน่งนั้น ๆ เลย เราต้องรับการตำแหน่งนี้หนักยิ่งกว่าปรีเมียอังกฤษ แต่ปรีเมียอังกฤษต้องนั่งในเฮาส์ออฟพาลีย์แมนต์คอยแก้ความ ส่วนเราไม่ต้องนั่ง เป็นได้เปรียบปรีเมียอังกฤษ เมื่อการของเราหนักปานนี้ ไม่มีเวลาที่จะหยุดได้ จึงไม่ได้คคหนุนในการลียิสเลตีฟเคานซิลให้แข็งแรงได้เหมือนแตกอน จะหาเวลาที่จะเรียงหนังสือให้ยาว ๆ หน่อยหนึ่งก็ยากเป็นที่สุด อยาว่าแต่จะทำกฎหมายเลย แต่ในการเอกเสกคิวตีฟคอเวอนเมนต์ เราสามารถที่จะพูดได้ว้างขวางกว่าแตกอนเป็นแน่ แต่จะเรียกว่าคคั่นไม่ได้เลยเพราะมีช่องทางที่จะเสียได้มากแลไม่เป็นการถาวรด้วย

เพราะฉะนั้น การต้องการในเมืองเราเวลานี้ ที่เป็นต้องการสำคัญนั้น คือคอเวอนเมนต์รีฟอม จำเป็นที่จะให้พนักงานของราชการแผ่นดินทุก ๆ กรมทำการให้ได้เนื้อเต็มหน้าที แลให้ได้ประชุมปรึกษาหารือกัน ทำการเดินให้ถึงกันโดยง่ายโดยเร็ว ทำการรับผิดชอบในหน้าที่ของตัว หลีกสัสไม่ได้ นี่เป็นความต้องการอย่างหนึ่ง

ความต้องการอีกอย่างหนึ่งนั้น คือผู้ทำกฎหมายให้เป็นผู้สำหรับที่จะตรีตรองตรวจการทุกสิ่งทุกอย่าง ในพวกที่เข้ามาแล้วนั้นจะทำภาคตัดสินการช้ดของคควาย ทุกวันนี้จะหาผู้ทำกฎหมายได้เกือบจะเรียกได้ว่าไม่มีที่เคียว ได้คิดที่จะทำกฎหมายอันใดอันหนึ่งหลายเรื่องนัก

หนาแล้ว ไม่สำเร็จไปได้สักเรื่องหนึ่ง เพราะผู้ที่ทำได้นั้น มักเป็นผู้ที่มีการในตำแหน่งที่
ต้องทำเสมอจนเหลือที่จะทำได้ ถ้าจะให้ประชุมคนซัดหาอย่างเช่นแถกก่อนก็ไม่สำเร็จได้
เลยสักเรื่องเดียว ความต้องการทั้งสองสิ่งนี้ เป็นต้องการใหญ่ของเมืองเรา

ในการที่จะจัดตำแหน่งเสนาบดีให้รับการได้จริงทุกสิ่งทุกอย่างในสำรับเก่าที่เป็นอยู่
บัดนี้ ให้กลับทำการอย่างใหม่ให้ได้จริงนั้นไม่ยาก แต่เพียงที่เคยเป็นอุปโปลิซันกันมาเสีย
แถกก่อน ที่จำเป็นจะต้องเห็นไม่ตองกัน ถ้าแถกปลิวแล้วจะให้เสียกันอย่างเดียวเลยเป็นการที่
เหลือกำลังจะทำไปได้ก็มี เหมือนอย่างเมื่อเร็ว ๆ นี้ กงซูลฝรั่งเศสมีหนังสือมา เรื่อง
ประกาศห้ามไม่ให้บรรพบุรุษกำลังศึกษาเข้าไปในเมืองจีน เราจึงได้มีคำสั่งเจ้าพระยาภาณุวงศ์
ให้ทำคำประกาศ แลให้แปลหนังสือที่ประเทศทั้งปวงได้ตกลงกันอย่างไร ลงในหนังสือ
ราชกิจจานุเบกษา ให้ลูกข้าทั้งปวงทราบ ได้สั่งการโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ครั้นเมื่อร่าง
ประกาศมาให้เราดู มีข้อความเพิ่มเติมลงไปอีก ว่าเมืองไทยเรามีแต่เข้าเป็นสินค้า เข้าไม่
เป็นอาวุธ ไม่ต้องห้ามดังนี้ ที่เพิ่มเติมนี้ก็ประสงค์จะให้ที่เท่านั้น ไซ้จะแถกอย่างหนึ่งอย่างใด
เลย แต่หาได้ดูในหนังสือฉบับที่ให้แปลนั้นเองไม่ว่าเราจะกำหนดห้ามอันใดจะประกาศให้
ทราบ แลไม่มีกำหนดว่าจะห้ามอันใดบ้าง แลมีหนังสือพิมพ์ชาวโทรเลขในเวลานั้นก็ลงออก
อิงไปว่าฝรั่งเศสจะห้ามแต่เข้าอย่างเดียว ก็ไม่รู้เสียการวางมือไปไม่ได้อย่างนี้ ท่าน
เสนาบดีกรมนี้ ก็นับว่าเป็นผู้มีปัญญายังชัวกว่ากรมอื่น ๆ ยังเป็นดังนี้ จะป่วยกล่าวไปไปถึง
กรมอื่น ๆ เล่า เพราะเหตุอันนี้ เราจึงต้องรับภาระอันหนักโดยมิได้ยากจะชวนชวรายไปรับ
เอามาเลย คึงเช่นกล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ถึงตัวท่านเสนาบดีเองเล่า เราก็เชื่อเป็นแน่
ได้ว่าตัวเหมือนกัน ว่ากำลังตัวเองไม่พอที่จะรับแถกการปดขุบนั้นได้ ในบางครั้งบางคราวเป็นแน่
จึงได้พากันหลบเลี่ยงไม่ใครอยากเข้าที่ประชุมเลยเป็นนิจ ถ้าเข้าที่ประชุมก็ไม่พูดเสียบ้าง พาล
โกรธนอยออกนอยใจ เป็นการคุดคุดเคลนไปบ้าง ถ้าพูดออกมาแล้วการนั้นมักไม่ใครจะ
ได้เป็นตามพูด เพราะความเห็นอย่างอื่นมีดีกว่า ก็เห็นเป็นคำพูดของตัวไม่มีราคา ทำให้
เกิดความท้อถอย เห็นเสียว่าสู้รักษาให้เป็นคนในผักไม้ได้ เมื่อการเป็นอยู่ดังนี้ก็เป็นเหตุที่
ชวนให้คิดอยากเปลี่ยนแปลงใหม่ แต่ต้องคิดอีกว่า การที่จะเปลี่ยนแปลงนั้นในท่านสำรับเก่า
จะทำการได้หรือไม่ เมื่อทำการไม่ได้แล้ว ก็มีช่องเดียวแต่จะต้องรู้ไซ้ การที่มีนิสเตอร์จะ

รีไซเคิลพร้อมกันมาก ๆ ซึ่งไม่เคยมีในเมืองไทย จะมีเหตุผลประการใด ทั้งทั้งปวงก็ได้คิด
ซึ่งคิดวางมาแล้วทุกอย่าง แต่การที่ซึ่งที่ตวงนั้นจะถือว่าเป็นความถูกต้องมาแต่ดั้งเดิมวันแต่
ไม่คิดนั้นไม่ได้ ถ้าเป็นการแตกอน จะซึ่งน้ำหนักอย่างนี้ไม่ได้เลย แต่ในเวลานี้เราเห็นว่า
จะเป็นไปได้อยู่แล้ว แต่ถึงอย่างไร ๆ ก็คือ ยังเป็นที่ตะขิดตะขวงใจมาก แลเป็นที่ตกใจของ
คนตลอดหัวเมืองทั่วพระราชอาณาเขตไม่น้อยเลย แต่บางทีก็จะมีเหตุผลได้บ้าง แต่ที่จะเป็น
ใหญ่ เป็นโตอันใดไปเป็นไม่ได้ ผู้ซึ่งนั่งอยู่นอกจากวงก็แลเห็นว่าไม่เป็นการยากอันใด แต่ผู้
ซึ่งจะเป็นผู้ทำนั้น เป็นความลำบากอยู่บ้าง แต่การเรื่องนี้ก็ได้รั้งรอมานาน แลได้คิดแก้ไข
อย่างอื่นมากแล้ว ก็เห็นเป็นการไม่ตลอดได้ ราชการทั้งปวงก็มีบั้นเรงรัดเข้า และโอกาส
ที่จะจัดก็ค่อยไปรง ๆ ขึ้นทุกที เห็นเป็นเวลาที่ควรที่จะจัดได้ เราจึงขอบอกท่านทั้งปวง ว่า
การเรื่องนี้เรากำลังได้คิดจะจัดอยู่ที่เดียว เมื่อท่านทั้งปวงจะช่วยคิดแล้วจงคิดการเรื่องนี้
เถิด จะได้เทียบเคียงกับความคิดที่ในกรุงเทพ เลือกลงเอาตามภาระที่สมควรแก่บ้านเมือง

ในส่วนลีสเลตีฟเคานซิลนั้น เป็นการจำเป็นจะต้องมีดังเช่นเราได้กล่าวมาแล้ว
แต่ไม่เป็นการง่ายเลย ที่จะหาตัวผู้ซึ่งจะเป็นการได้จริง ผู้ซึ่งจะมีปัญญาซึ่งเหตุการณ์แลชมได้
นั้นมีมากคนไป แต่ไม่พ้นจากการที่จะเหมือนกับซึ่งบอกว่สิ่งนี้แคงสิ่งนี้คำ สิ่งนี้ชาว ซึ่งแลเห็น
อยู่แก่ตาหัวกันแล้วอย่างนั้นเอง แต่ผู้ซึ่งจะทำให้เป็นรูปร่างอย่างใดเข้านั้นไม่มีใครมีตัวเลย
อยู่ในไม่พ้นแล้วแต่จะโปรด ถ้าถาทรงแล้วก็ได้ แต่ถาจะทรงด้วยกำลังเองไม่ไหว ให้ไปทำ
มากี่เปล่าทั้งนั้น หนึ่งเจียบ ๆ เสียพอลืมแล้วก็กลายเป็นเพราะไม่ทรงจึงได้คาง ส่วนตัวเรา
จะทรงเองที่ไหนไหว เพราะการออกเป็นกายเป็นกองดังเช่นกล่าวมาแล้ว ถ้าลีสเลตีฟ
เคานซิลที่จะตั้งขึ้นใหม่ยังเป็นอย่างนี้อยู่แล้วไม่มีดีกว่ามี เพราะเราจะถูกตั้งชื่อว่า เป็นผู้
สำหรับที่ เขาจะว่าเพราะเท่านั้นไม่มีประโยชน์อันใดขึ้นอีก การเรื่องที่จะทำกฎหมายและจะ
คิดการทั้งปวงในกระบวนได้เสียของกฎหมายที่จะออกไปเหล่านี้เราเห็นว่าแต่กำลังคนไทยที่จะ
ตั้งขึ้นเป็นลีสเลตีฟเคานซิล คงจะทำไม่ตลอดเป็นแน่ ด้วยการเกี่ยวของเจือปนกับต่างประเทศ
มากนัก เหลือความรู้ที่จะรู้ไปได้จริง ๆ จำเป็นจะต้องมีหมอความคนหนึ่งอาสาองคน มาเป็น
ที่หารือ จึงจะทำการไปได้

การสองสิ่งนี้ รวมความก็อย่างเดียวกันคือคอเวอนเมนต์รiformนี้แลเป็นต้นเหตุที่จะจัดการ
 ทั้งปวงได้สำเร็จตลอด ถ้าการเรื่องนี้ยังไม่เป็นการเรียบร้อยได้แล้ว การอื่น ๆ ยากนักที่
 จะตลอดไปได้ เพราะฉะนั้น เราจึงขอให้ท่านทั้งปวงพิจารณาเรื่องนี้ตามที่รับมาว่าจะคิดนั้น
 เด็ด การอื่น ๆ ที่จำจะต้องรiformบ้าง จัดขึ้นใหม่บ้างนั้น เราขออภัยผู้คนที่ภายหลัง ซึ่ง
 เราพูดอธิบายถึงเราเองถึงข้างต้นนั้น ไซ้จะมุ่งหมายปักหน้าว่า ท่านทั้งปวงลงเนื้อเห็นเอา
 ว่าเราจะเป็นดังเช่นที่ได้กล่าวมานั้นทั่วไป เราเชื่อว่าคงมีผู้รู้น้ำใจเราเป็นอย่างไร แต่ที่
 ว่าจะให้ตลอดดังนี้ เพื่อว่าคนในปัจจุบันนี้ถาเลาะไปภายนอกที่ไม่สามารถจะรู้น้ำใจเรา เมื่อได้ยิน
 ได้ฟังการทั้งนี้ จะเข้าใจน้ำใจของเราผิดไป จึงจำเป็นที่จะต้องว่าไว้ให้ตลอดตามความที่
 เป็นจริงอย่างไรในใจของเรา

(พระราชหัตถเลขา) สยามินทร์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

บทละครเรื่อง "ฉวยอำนาจ" โดย ศรีอยุธยา (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)*

ตัวละคร

วิคตอร์ที่ 6, ราชาแห่งคอโรเนีย.

นายพันโท ฟรานซิส มาร์ซีโย, นายทหารกรมทหารรักษาพระองค์.

คาร์ลอส คัสลีโย, สภานายกแห่ง "คณะกษัตริย์คอโรเนียน."

โยเซฟ เซโนเบีย, เลขานุการแห่ง "คณะกษัตริย์คอโรเนียน."

เอมิล บะลีเลียน

โยวัน โยเน็สคอน

ลัมมาร์โค

ปรีโม

วินเซ็นต์ตี

กรรมการแห่ง "คณะกษัตริย์คอโรเนียน."

สมาชิกแห่ง "คณะกษัตริย์คอโรเนียน."

นายร้อยเอก มิลิตีส์, กองทัพบกคอโรเนียน.

นอกจากนี้มีสมาชิกแห่ง "คณะกษัตริย์คอโรเนียน" และทหารหลายคน

ฉาก : ห้องประชุมลับของ "คณะกษัตริย์คอโรเนียน," ในกรุงதியารา,
นครหลวงแห่งประเทศคอโรเนีย.

* คัดจาก ศรีอยุธยา [พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว],
ฉวยอำนาจ, [ม.ม.ท., ม.ม.ป.] .

"นายอำนาจ !"

ฉาก : เป็นห้องอย่างแข็งแรง, เห็นได้ว่าตั้งใจให้ใช้เป็นที่ต่อสู้ได้. ฉะนั้น กว้างอิฐแน่นหนา; ด้านหลังเวที, ทางเชื่อมขวามือนำทางของเล็กอยู่สูงเกินหัวคน, ฉะนั้น ใครจะมองทางนำทางนี้ต้องชันเกล้า, และมีลูกกรงเหล็กอย่างแข็งแรงที่ช่องทางต่าง ก็มีบานเหล็กปิดได้อย่างแน่นหนา; ด้านหลัง, ทางเชื่อมซ้ายมีประตูของ 1 ซึ่งมีบานเคียว, เป็นบานไม้อย่างหนาและมีเหล็กพืดคาค้านใน, มีกลอนเหล็กอย่างแข็งแรง มีช่องเล็ก สำหรับเปิดมองคนข้างนอกได้, ด้านซ้ายแห่งเวที, ซ้อนไปข้างหน้าเวทีมีประตูของ 1 ซึ่งมีบานเคียว, เป็นบานไม้อย่างหนา, มีลูกบิดและมีกลอนแข็งแรง, และประตูนี้ปิดอยู่เสมอ นอกจากเมื่อมีกล่าวในเนื้อเรื่องให้เปิด; ด้านขวาแห่งเวที, ซ้อนไปข้างหลังเวทีมีประตูกล ของ 1, ซึ่งเมื่อปิดอยู่ก็ดูเป็นผนังเกลี้ยง ๆ, แต่เมื่อต้องการจึงกดอิฐแผ่น 1 ที่ข้าง ๆ ประตู แล้วและคันทันให้ผนังหันเปิดเป็นช่องพอคนเข้าออกได้.

ส่วนเครื่องแต่ง, มีโต๊ะไม้เกลี้ยง ๆ มีผ้าปู, ตั้งอยู่ทางด้านขวาแห่งเวทีซ้อนไป ข้างหน้า, คือเยื้องประตูบานน้อยหนึ่ง; บนโต๊ะนี้มีเครื่องเขียนหนังสือ, กระจก, สมุด คำภีร์ไบเบิล, สมุดทะเบียน และสมุดรายงานการประชุม, กับเครื่องโทรศัพท์ 1 เครื่อง; หลังโต๊ะมีเก้าอี้ไม้เกลี้ยง ๆ ตัว 1, กับมีเก้าอี้ไม้เกลี้ยงตั้งข้างซ้ายโต๊ะอีกตัว 1. นอกจากนี้มีม้ายาว ๆ ตั้งรายตามเชิงผนังด้านหลังตั้งแถมมุมขวาไปถึงประตู, กับมีมาเช่นเดียวกัน ตั้งรายตามเชิงผนังด้านซ้ายตั้งแถมมุมด้านหลังไปถึงประตู, กับมีเก้าอี้ไม้เกลี้ยง ๆ ตั้งราย ๆ ไว้ตามสมควร.

(เมื่อเปิดมาน มีโยเซฟ เซโนเบีย นั่งอยู่คนเดียวที่โต๊ะ, อ่านรายงานการประชุม. สักครู่หนึ่งโทรศัพท์ก็ ringing ขึ้น, และเซโนเบียยกที่ฟังขึ้นและพูด.)

เซโนเบีย. เลข ! - อุก.

(เซโนเบียลุกไปเปิดประตูหลัง, คาร์ล คัสสิโยออก, แล้วเซโนเบียปิด ประตูใตกลอนทันที.)

- คัสสิโย. ยังไม่มีใครมาเลย. ฉันหมายความว่าฉันจะเข้าไปเสียอีก.
- เซโนเบีย. นาฬิกาของแกเห็นจะเร็วไป. (ดูนาฬิกาข้อมือ.) อีกสามนาฬิกาจะเปลี่ยนนาฬิกา.
- คัสสิโย. ถ้านั้นนาฬิกาของฉันเร็วไปหน่อยจริง. (เอาหมวกและไม่ทำให้ไปวางบนโต๊ะ.) มีข่าวอะไรแปลกบ้างหรือ ?
- เซโนเบีย. มีรายงานมาว่ามีประชุมเสนาบดีพิเศษค่าวันนี้.
- คัสสิโย. ที่โนวังหรือ ?
- เซโนเบีย. ที่โนวัง, แต่เสนาบดีสภาได้ประชุมกันตั้งแต่กลางวันครึ่งหนึ่งแล้วที่บ้านอัศวินเสนาบดี. เขาว่าเริ่มตั้งแต่เที่ยง, เพื่อจะเลิกเมื่อบ่าย 5 นาฬิกา. 6 นาฬิกาจะไปประชุมในวัง.
- คัสสิโย. อ้อ ! (เดินไปเดินมาครู่ 1 แล้วจึงหยุดและพูด.) เซโนเบีย, ก่อนที่คนอื่น ๆ มากัน ฉันอยากจะพูดกับแกอย่างจริงจังสักหน่อยได้ไหม ?
- เซโนเบีย. หวังใจว่าไม่ใช่เรื่องเกานะ ?
- คัสสิโย. เสียใจ, แต่ฉันรู้สึกจำเป็นต้องพูดเรื่องเก่าอีก.
- เซโนเบีย. จะเป็นประโยชน์อะไร ? แกก็รู้อยู่แล้วว่าความเห็นของฉันมีอยู่อย่างไร.
- คัสสิโย. เพราะฉันยังมีความหวังอยู่ว่าแกอาจจะยอมคล้อยตามฉันบ้าง ฉันจึงได้ขอพูดอีกทีหนึ่ง. คินนี่เราจะต้องตกลงกันโดยแน่นอนเป็นครั้งสุดท้าย ว่าเราจะควรทำอะไรต่อไป, ฉันควรให้รับรองกันมากที่สุดที่จะเป็นไปได้. ฉันขอถามโดยจริงจัง - จำเป็นจริง ๆ หรือที่จะต้องล้มพระราชา ?
- เซโนเบีย. ฉันเห็นจำเป็น !
- คัสสิโย. วิกตอร์ได้ทำอะไรให้เราเดือดร้อนโดยตรงบ้างหรือ ?
- เซโนเบีย. แกถามเช่นนั้นฉันเรียกว่าตามข้าง ๆ คู ๆ.
- คัสสิโย. ข้าง ๆ คู ๆ อยุ่อย่างไร ? พวกเราถือกันว่าเป็นคนรักยุติธรรมไม่ใช่หรือ ?
- เซโนเบีย. ก็แล้วอย่างไรละ ?
- คัสสิโย. การลงโทษผู้ที่ไม่ผิดเป็นยุติธรรมหรือ ?

เซโนเบีย. นี่แกว่าวิคตอร์ไม่มีผิกฉันหรือ ? การทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อน, ต้องติดคุกติดตาราง, ต้องถูกพร้าชีวิต, ไม่มีหรือ ?

คัสลีโย. วิคตอร์เป็นผู้เอาคนใส่คุกหรือสั่งให้ประหารชีวิตสำหรับความบันเทิงเมื่อไร ? ผู้ที่ทำผิกก็ถูกส่งขึ้นศาล, ศาลตัดสินแล้วผู้ผิกจึงจะติดคุก หรือถูกประหารชีวิตไม่ใช่หรือ ?

เซโนเบีย. ก็วิคตอร์ เป็นผู้เซ็นสั่งประหารชีวิตหรือเปล่าละ ?

คัสลีโย. เซ็น, เพราะเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของพระราชา. ถึงจะเปลี่ยนลักษณะปกครองเป็นระบบลิตทวมที่แก่ต้องการ, ใครเป็นประธานาธิบดีก็จะต้องเซ็นสั่งประหารชีวิตนักโทษเหมือนกัน.

เซโนเบีย. ไม่เหมือนกัน, เพราะประธานาธิบดีเป็นผู้ที่เราเลือกตั้งขึ้น, เท่ากับเรามอบฉันทะให้เป็นผู้ถืออำนาจของเรา, ฉะนั้นเมื่อเซ็นสั่งประหารชีวิตผู้ใดก็เท่ากับเราเองเป็นผู้สั่ง.

คัสลีโย. แกพูดมันไปแต่ในทางลัทธิว่าไป, พวกกันตามที่เป็นจริง ๆ หน่อยเถอะ. ตางว่าแกไม่เห็นควรให้นักโทษคนใดคนหนึ่งตาย, แกจะไปห้ามประธานาธิบดีไม่ให้เซ็นสั่งประหารชีวิตได้ไหม ?

เซโนเบีย. ก็ - ก็ - ฉันทงไม่นึกทำเช่นนั้น.

คัสลีโย. เอาเถอะ, ตางว่าแกจะนึกทำเช่นนั้นละ, จะได้ไหม ?

เซโนเบีย. ก็ - ก็ - เห็นจะไม่ได้.

คัสลีโย. ก็นั่นนะสิ. แกไปห้ามผู้ปกครองมิให้เซ็นสั่งประหารชีวิตนักโทษไม่ได้, เพราะผู้ปกครองเขาทำการอยู่ในวงแห่งอำนาจที่เขาได้โดยหน้าที่, ไม่ใช่ทำโดยอำนาจน้ำใจของเขา. ฝ่ายผู้ปกครองแผ่นดิน, จะเรียกว่าราชาหรือประธานาธิบดีก็ตาม, เมื่อทำการตามหน้าที่, มิได้ทำนอกเหนือไปแล้ว, จะตีว่าเขาทำผิกไม่ถูกเลย.

เซโนเบีย. ฉันทงก็ไม่นึกจะตี ใครที่ทำการตามหน้าที่, แต่ผู้ทักพร่องในหน้าที่ฉันทงตี, ไม่วาจะเป็นบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูงลอยละลิวปานใด.

คัสสิโย.

แกทีโฆวิกตอร์ว่า เป็นผู้บงการในหน้าที่นั้นหรือ ?

เซโนเบีย.

ฉันกล่าวโทษวิกตอร์ว่าแสดงตนเป็นหัวหน้าของพลเมือง, แต่มิได้ประพฤติจริงเช่นนั้น, เพราะได้กระทำความเคียดรอนให้แกชาวคอโรเนียเป็นอเนกประการ, มิได้ประสาทสุขให้เพียงพอกับความคับแค้นที่ได้กระทำให้แกพวกเรา, ฉะนั้นจึงไม่สมควรอยู่ในตำแหน่งต่อไป.

คัสสิโย.

ที่ว่าวิกตอร์กระทำความเคียดรอนให้แกพลเมืองนั้น, คืออย่างไรบ้าง ?

เซโนเบีย.

ข้อสำคัญคือมิได้เห็นใจพวกกรรมกรเลย, เช่นเมื่อพวกกรรมกรหยุดงาน เพราะพวกเจ้าของโรงสีไม่ยอมขึ้นเงินสินจ้างให้, รัฐบาลแสดงตนเข้าข้างพวกเจ้าของโรงสี, ส่งกำลังตำรวจไปปราบพวกกรรมกรไม่พอแล้ว มีหน้าซำยังส่งทหารไปช่วยปราบอีก, ยิงและฟันพวกกรรมกรสามล้นตาย และต้องบากเจ็บไปเป็นกอง, และจับพวกหัวหน้ากรรมกรไปขังในศาลและศาลลงโทษแล้วเป็นหลายคน. จริงหรือไม่จริง ?

คัสสิโย.

จริงอยู่บ้าง. แต่แกยังพูดแต่ฝ่ายเดียว. ฉันต้องขอให้แกคิดถึงอีกฝ่ายหนึ่งบ้าง. พวกกรรมกรจะขอขึ้นเงินสินจ้างเป็นวันละสิบสองเหรียญ, ฝ่ายเจ้าของโรงสีว่า ถ้าขึ้นถึงเท่านั้นจะทำการไม่มีกำไร, ฉะนั้นจะต้องปิดโรงสี. ในพวกหัวหน้ากรรมกรโดยมากก็แลเห็นความจริงในข้อนี้, และเมื่อฉันแนะนำขึ้นว่าควรให้ชวนพวกเจ้าของโรงสีกับพวกหัวหน้ากรรมกรประชุมกันปรึกษาว่าจะควรขึ้นเงินสินจ้างได้เท่าใดจึงจะพอมีกำไรสำหรับได้ใช้ในกิจการงานสวดต่อไป, พวกหัวหน้ากรรมกรโดยมากก็เห็นด้วยกับฉัน. แต่มีคนหัวค้อนบางคนไม่ยอมเห็นด้วย, จึงไปเที่ยวยุยงพวกกรรมกรและบ้านหัวต่าง ๆ, ใช้โวหารแบบบอลเชวิกเพื่อล่อใจคนโง่, เลยประกาศหยุดงานโดยมิได้ปรึกษาพวกหัวหน้า. ไซแต่เท่านั้น. มีหน้าซำได้กระทำผิดกฎหมายด้วยประการต่าง ๆ, คือ กรรมกรคนใดที่ไม่หยุดงาน พวกที่หยุดก็ทำร้ายร่างกายเอา, และตำรวจกล่าวห้ามปรามโดยก็ทำร้ายร่างกายตำรวจ; พวกหัวหน้าที่ยังมีสติอยู่ไปพุดจาห้ามปรามก็กลับเล่นงานเอาเจ็บไปหลายคน,

ฉันเองก็ถูกตีหัวโน. ในที่สุดก็เกิดการแย่งชิงของตามร้านขายอาหารและ
ทำลายทรัพย์สินสมบัติ, เป็นการจลาจลลุกลามใหญ่, รัฐบาลจึงต้องใช้กำลัง
ปราบปรามเพื่อรักษาความสงบในบ้านเมือง.

เซโนเบีย.

ถ้าเจ้าของโรงสียอมตามคำขอของพวกเราเสียตั้งแต่แรกแล้วก็จะไม่ได้มี
เหตุการณ์ร้ายแรงทั้งหลายทั้งปวงนั้นเลย. คนเราเมื่อมันจวนอดเข้ามัน
ก็ต้องหัวเสียบางนะเพื่อน.

คัสสิโย.

จริง. แต่ถ้ายาหัวเสียเสียแต่ต้นมือแล้วก็จะไม่ต้องจวนอด. ถ้าหากว่า
เจ้าของโรงสียอมตามคำร้องขอของพวกเรา, แล้วต่อมาไม่ช้าไม่มีทุนพอที่
จะประกอบกิจการต่อไป, จะต้องปิดโรงสี, ผลร้ายจะตกอยู่ที่ใคร? อยู่
ที่พวกกรรมกรนั่นเอง, เพราะจะไม่มั่งงานทำและไม่มีทางที่จะได้เงินจ้างอีก.

เซโนเบีย.

รัฐบาลก็ต้องหางานให้เราทำ, หรือมิฉะนั้นก็ต้องให้เงินเลี้ยงเราจนกว่าจะ
หางานทำได้.

คัสสิโย.

แล้วเงินที่จะใช้เลี้ยงเราจะได้มาจากไหน?

เซโนเบีย.

เก็บภาษีพิเศษจากคนมีเงิน.

คัสสิโย.

ฮือ! แล้วถ้ารีดเงินเอาจากคนมีเงินเสียหมดแล้ว, ใครจะมีทุนสำหรับ
ลงในการพาณิชย์อีกล่ะ?

เซโนเบีย.

ให้กรรมกรเป็นเจ้าของโรงงานเอง; ใ้กำไรเท่าไรแบ่งกัน.

คัสสิโย.

ได้เคยทดลองแล้วที่อิตาลีนะเพื่อน, และปรากฏว่าไม่ได้ผลสมปรารถนาเลย
เพราะชาคผู้ชำนาญในกิจการต่าง ๆ และชาคผู้สามารถอำนวยความสะดวก.

เซโนเบีย.

แกพูดราวกับเป็นนายแก่ต่างพวกเศรษฐีเทียวนะเพื่อน.

คัสสิโย.

ไม่ใช่เช่นนั้น. เป็นแต่ฉันเตือนให้แกนึกให้รอบคอบเท่านั้น. ถ้าฉันเห็นด้วย
กับฝ่ายเศรษฐีทุกประการฉันจะไม่คงอยู่ในคณะของเรานี้เป็นแน่. ฉันเห็น
ว่ามีเศรษฐีอยู่หลายคนสมควรจะถอนตัวให้กรรมกรได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น
อีกได้, แต่มิได้ทำเช่นนั้นเพราะเห็นแก่ตัวและโง่เกินไป, ฉันจึงยังคงอยู่
ในคณะของเรา.

เซโนเบีย.

ฉันเห็นว่ารัฐบาลควรจะคิดอ่านบังคับบีบบังคับให้พวก เศรษฐีให้ความสะดวกแก่กรรมกรยิ่งขึ้นอีก.

คัสสิโย.

โดยวิธีใด ?

เซโนเบีย.

โดยออกกฎหมายกำหนดอัตราเงินจ้าง, กำหนดว่าวันหนึ่ง ๆ ควรให้กรรมกรทำงานกี่ชั่วโมง, กำหนดว่าถ้าใครทำงานนอกเวลาคือทำการเกินกว่าเท่านั้น ๆ ชั่วโมงต้องได้รับเงินจ้างพิเศษเป็นอัตราเท่านั้น ๆ, กำหนดว่าให้กรรมกรได้ทำงานในสถานที่อันสะอาดและปราศจากภัย.

คัสสิโย.

ก็กฎหมายอย่างนั้นมีอยู่แล้วไม่ใช่หรือ ?

เซโนเบีย.

จริง, แต่ยังไม่เหมาะแก่สภาพในสมัยนี้. กฎหมายตามที่มีอยู่แล้วเท่ากับเป็นกำหนดให้กรรมกรเป็นทาสของเศรษฐี. หรือไม่จริงเช่นนั้น ?

คัสสิโย.

ยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้างจริง; แต่ถาเราทำการไปโดยใจเย็น ๆ และด้วยความพยายามเพียงพอ ก็คงจะได้เห็นความเปลี่ยนแปลงเช่นที่ประสงค์.

เซโนเบีย.

เราได้เคยยื่นเรื่องราวถึงเสนาบดีพาณิชย์แล้ว, ถึงอธิบดีเสนาบดีก็แล้ว, และในที่สุดถวายฎีกาตรงต่อพระเจ้าแผ่นดินก็แล้ว, มีผลอย่างไรบ้าง? ได้รับความอดค้เพียงว่าจะคำนึงคุณต่อไป.

คัสสิโย.

ฉันยอมรับว่าเสนาบดีคณะที่ถืออำนาจอยู่เวลานี้ ออกจะพูดด้วยยากเต็มที่.

เซโนเบีย.

ก็พระเจ้าแผ่นดินละ ?

คัสสิโย.

ก็ต้องปรึกษาคณะเสนาบดีเสียก่อนที่จะทำอะไรได้, เพราะตามนิติธรรมของเรา คณะเสนาบดีเป็นผู้รับผิดชอบต่อรัฐสภา.

เซโนเบีย.

และรัฐสภาในเวลานี้ก็เต็มไปด้วยพวก เศรษฐีและพวกลูกสมุนของ เศรษฐี ! เศรษฐีจัดการเอาเงินหวานล่อให้พลเมืองที่โง่ ๆ เลือกลงสมุนของ เศรษฐีเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรในรัฐสภาจนเต็มไปทั้งสภานั้น. คนอื่น ๆ ถึงมีปากก็เหมือนไม่มี, เพราะเมื่อทาลงคะแนนกันในรัฐสภาที่ไรก็ต้องแพ้พวกคณะ เศรษฐีที่นั่น. ทกลงชาวเราในเวลานี้เท่ากับเป็นทาสของพวก เศรษฐีทั้งโดยมากเป็นชาติยิวด้วยซ้ำ.

คัสตีโย. แก่พวกคุณทุกประการ. เมื่อแก่อธิษฐานว่าความจริงเป็นเช่นนั้นแล้ว, แก่ยังจะยืนยันอยู่หรือว่าควรต้องให้พระเจ้าแผ่นดินออกจากตำแหน่ง.

เซโนเบีย. ฉันทยังยืนยันอยู่.

คัสตีโย. เอาเถอะ, ตางว่าเราเอาพระเจ้าแผ่นดินออกได้ละ, แก่เชื่อหรือว่าแก่ความเคียดกรอนของเราหมด ?

เซโนเบีย. ฉันทึกว่าเช่นนั้น.

คัสตีโย. นึกใหม่อีกทีเถอะเพื่อน. ถ้าเราเอาพระเจ้าแผ่นดินออกแล้ว และตั้งวิปัติขึ้นแทน, จะต้องมีกิจการอะไรก่อนอื่น ?

เซโนเบีย. ต้องจัดการเลือกสมาชิกรัฐสภาใหม่.

คัสตีโย. แล้วก็มีอะไรป้องกันหรือที่จะไม่ให้พวกเศรษฐีจัดการเอาพวกของเขาเข้ามา มาก ๆ อีก ? และถ้าพวกเขาได้เป็นสมาชิกเป็นจำนวนมากกว่าคณะอื่นแล้ว, อานาจจะไม่ไปตกอยู่ในมือของเขาอีกหรือ ? และถ้าเช่นนั้น การเปลี่ยนมิเปลี่ยนแต่ตัวพระราชาเป็นตัวแทนาธิบดีไปเท่านั้นหรือ ? ถ้าไม่เปลี่ยนตัวผู้ถืออำนาจแท้จริงละก็ การเปลี่ยนเพียงหัวหน้าของชาติจะเป็นประโยชน์อะไร ?

เซโนเบีย. เมื่อพวกเราทำการเอาพระเจ้าแผ่นดินออกได้แล้ว เราก็ต้องถืออำนาจไว้ในมือเราก่อน, จนกว่าเราจะได้แก้ไขกฎหมายตามความต้องการของเราแล้ว, จึงคอยดำเนินการไปตามทางรัฐสภาต่อไป.

คัสตีโย. ฮือ ! คุณมันลงรอยเล่นกับทรูทส์กัน, ฉันทไม่สู้ชอบใจคอกเพื่อน. น่ากลัวจะทำให้เราเสียชื่ออย่างพวกบอลเชวิกบ้าง.

เซโนเบีย. ทีมุสโสลีนีกับพวกเข็ตคำทำไมทำไม่ได้ที่อิตาลี ? เอ็ดเต้ลลากับคณะทหารทำไมทำได้ที่สเปน ?

คัสตีโย. เพราะทั้งสองประเทศนั้นมีพระเจ้าแผ่นดิน, และทีมุสโสลีนีทั้งเอ็ดเต้ลลาไม่ได้กำจัดพระเจ้าแผ่นดิน, เป็นแต่กำจัดพวกนักการเมืองที่ผลัดเปลี่ยนกันเข้าถืออำนาจและใช้อำนาจเพื่อหาประโยชน์เข้ากระเป๋าของตนเอง. ทรงคุณให้ทีหนอยนะ, เซโนเบีย. มันเป็นเรื่องควรรำพึงอยู่.

เซโนเบีย. (อ้อยอยู่ครู่ 1 แล้วจึงพูด) ขอบกล ! ขอบกล !
คัสสิโย. ฉันทินที่ที่แกเห็นด้วยกับฉัน. "พระราชารับเป็นสง่าของแคว้นแคว้น." นี่เป็นความจริงที่เราจะหลีกเลี่ยงเสียไม่ได้นะ, เซโนเบีย. พระราชาเป็นสิ่งที่คนเคารพนับถือมาเสียหลายชั่วคนแล้ว, ฉันทิน จะทำลายความรู้สึกฝังใจเช่นนั้นจะไม่ง่ายคอกนะ. ในเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญมาสู่ชาติบ้านเมือง, เช่นมีศึกสงคราม เป็นต้น, ทหารชาติใดมีพระราชาเป็นจอมทัพมีขวัญดีกว่าทหารที่ไม่มี. พระราชาเปรียบเหมือนธงชัยของชาติ, เราไม่ควรล้มธงชัยนั้นเสียง่าย ๆ นะเพื่อน.

เซโนเบีย. เอาเถอะ, คัสสิโย, ฉันทินจะรับปากอย่างนี้. เมื่อถึงเวลาประชุม ฉันทินจะไม่พูดสนับสนุนทางฝ่ายให้เอาพระเจ้าแผ่นดินออก, แต่ข้างฝ่ายที่จะให้คงอยู่ ฉันทินก็จะไม่พูดสนับสนุนเหมือนกัน. ฉันทินจะตั้งตัวเป็นกลาง.

คัสสิโย. (จับมือกับเซโนเบีย.) ขอบใจ, เซโนเบีย. ฉันทินก็แน่ใจอยู่แล้วว่าแกเป็นคนที่มีสติปัญญาและตั้งใจก็จริง ๆ, ฉันทินจึงได้ต่อสู้ทุกแสดงความคิดเห็นของฉันทินอันจริงใจให้แกทราบ.

(โทรศัพทกริ่งขึ้น.)

เซโนเบีย. เห็นจะเริ่มมากันละ. (ไปพูดโทรศัพท.) เลข ! - ถูก.

(เซโนเบียไปเปิดประตู. บะสลียอนออก, และเซโนเบียปิด

ประตูนั้นกลอน.)

บะสลียอน. (พูดกับคัสสิโย.) นายพันโท มาร์ซีโย สั่งให้มาบอกว่าคืนนี้จะพาเพื่อนมาด้วยคนหนึ่ง.

คัสสิโย. ทหารหรืออะไรวียน ?

บะสลียอน. ทหาร. ชื่อ นายพันโท คาสเซเรจิส. มาร์ซีโยว่าเป็นนักเรียนนายร้อยรุ่นเดียวกับเขา, ออกแล้วเป็นนายทหารในกรมเดียวกับเขา, และเป็นมิตรของเขาที่เขารับประกันแทนได้.

เซโนเบีย. คัสสิโย, ฉันทินไม่ใคร่ชอบเลยในการที่คบทหารเข้ามาในที่ประชุมของเรา.

คัสสิโย. แก่ก็รู้อยู่แล้ว ว่าถ้าเราไม่เกลี้ยกล่อมทหารไว้เป็นพวกเราบ้างละก็
อย่างไร ๆ เราก็หวังผลสำเร็จในความคิดของเราไม่ได้.

เซโนเบีย. ก็จริงอยู่. แต่ทหารกับนักบวชเป็นคนสองจำพวกที่มักเป็นผู้นับถือ
พระเจ้าแผ่นดิน, ฉะนั้น -

คัสสิโย. เซโนเบีย ! อย่าลืมน้ำที่แสร้งปากไว้.

เซโนเบีย. ไม่ลืม. แต่ยังไม่เปิดประชุม, ฉะนั้นจึงกลัวยังพูดได้.

บะสลีเลียน. เซโนเบียยังทางรมอยู่ตามเค็มหรือ, คัสสิโย ?

คัสสิโย. เมื่อก่อนยังทางอยู่บริบูรณ์, แต่เดี๋ยวนี้คอยหุบลงหน่อยแล้ว, รับปากไว้ว่าเมื่อ
ถึงเวลาประชุมจะไม่แสดงความเห็นเลย.

บะสลีเลียน. ดีแล้ว; เพราะเซโนเบียเป็นนักพูดเก่งที่หนึ่งในพวกเรา.

เซโนเบีย. (พอใจ.) แถยอนันเหลือเกิน ! แท้จริงคัสสิโยดีกว่าฉันมาก. แม้แต่คน
หัวก็อย่างฉันยังเถียงไม่ใครขึ้น. (หัวเราะ.)

(โทรศัพท์กริ่งขึ้น.)

เซโนเบีย. (พูดโทรศัพท์.) เลข ! - ถูก. - เปิดประตูที่, บะสลีเลียน.

(บะสลีเลียนไปเปิดประตู. โยเน็สคอนออก. บะสลีเลียนปิดประตู
ลั่นกลอน.)

คัสสิโย. อย่างไร, โยเน็สคอน ?

โยเน็สคอน. คอริโยโลสั่งให้มาบอกว่าเสียใจ, มาไม่ได้, เพราะการประชุมสภา
กรรมกรยังไม่แล้ว.

คัสสิโย. เอ๊ะ ! ทำไมช้านัก. ดิซซ์ทำอะไรหรือ ?

โยเน็สคอน. เลวี่, หัวหน้ากรรมการสมาคมช่างเหล็ก, อาละวาดอยู่. คอริโยโลและ
กรรมการของสภาพูดอะไรขึ้น เลวี่กับพวกของเขาคัดค้านทุกข้อ, ชักความ
ยาวสาวความยืดไคร้ไป.

คัสสิโย. หน้าเสียกายที่คอริโยโลมาไม่ได้. อย่างไร, เซโนเบีย ?

คัสสิโย.

โยเน่สคอน, แก่มีความเห็นอย่างไร ?

โยเน่สคอน.

ฉันสงสัยมานานแล้วว่าเลวีจะเป็นพวกบอลเชวิก, และคงได้กำลังจากพวกบอลเชวิกหนุนหลังอยู่. แม้ในระหว่างเวลาที่พวกเขาขังเหล็กหุ่คงานและอดโซอยู่โดยมาก เลวีกับพวกของมันบางคนก็คุยกันที่สบาย, ไม่เห็นเคียดร้อนอะไร. อ้ายคนพรรคนี้อาจจะชักไปให้เรือของเราเสีย.

บะสลียอน.

ถูกของแก. ลงไปลงมาอ้ายเลวีกับคนเช่นมันนั้นเองจะทำให้เราต้องเป็นข้าคนชาติอื่น.

โยเน่สคอน.

คอริโยโลวิตกอยู่มาก. เพราะเลวีมันเป็นคนช่างพุก่อใจคนใจ ๆ คีนัก, และถ้ามันล่อตัววาจาไม่ได้มันก็ล่อตัวเงิน, และคอยกระพือความโลภของพวกกรรมกรเหมือนพัดไฟอยู่เสมอ.

เซโนเบีย.

อ้ายพวกยิวฉิบหาย ! มันจะรวบเอาไว้ในมือเสียทั้งพวกเศรษฐีทั้งพวกกรรมกรเทียวหรือ ?

คัสสิโย.

ถ้าใครจะฉิบหายก็เห็นจะไม่ใช่ยิวละเพื่อน. พวกมันฉลาดเกินที่จะยอมเสียสละอะไรยิ่งไปกว่าลมปาก.

บะสลียอน.

จริง, มันคอยแต่ขู่ทางโน้นแนยหงั้น; พวกเราชาวคอโรเนี่ยนี่ก็เหมือนควาย, คอยแตกมหัวให้ยิวเสี้ยมเขา แล้วก็ชนกันเองเป้ง ๆ จนเจ็บตายไปด้วยกันทั้งสองฝ่าย. เมื่อพวกเราควายบ้าชนกันเองนอนลงไปแล้ว, พอเจ้าประคุณยิวก็ออกมาจัดการถลกหนังแลเนื้อ, ชายเราทั้งเขาทั้งหนังเนื้อ, กวาคเอาเงินลงถุงของมันที่เต็มจนจวนจะปริแล้ว. และเท่านั้นยังไม่พอ, เซโนเบียยังจะอยากฆ่าคนเลี้ยงควายเสียอีก, เพื่ออ้ายพวกยิวจะได้ต้อนควายออกจากคอกงาย ๆ !

เซโนเบีย.

(โกรธ, พุกเสียด.) บะสลียอน, แกนี่เป็นบ้าที่สุด ! คนหนุ่ม ๆ อย่างแกหรือมาบังอาจตีเตียนคนอย่างฉัน - ?

คัสสิโย.

(พุกสอขึ้น.) หยุด ! มาเถียงกันเองเช่นนี้ไม่สมควรเลย. บะสลียอน, อยากลาวโทษเซโนเบียเกินไปนักเลย, เพราะเขาได้รับปากกับฉันแล้วว่า เขาจะไม่พุกสนับสนุนความเห็นทางตั้งวิบัติเลย. เขาจะวางตัวเป็น

กลาง, และรับรองปฏิบัติตามความเห็นส่วนมากของที่ประชุมครั้งนี้. ถูกไหม, เซโนเบีย.

เซโนเบีย. ถูก, และฉันยังไม่เคยคิดว่าจากที่ฉันไปแล้วเลย.

บะสลียอน. ถ้าเช่นนั้นฉันขอโทษเถอะ, เซโนเบีย. (ยื่นมือไปให้เซโนเบีย.)

เซโนเบีย. (จับมือกับบะสลียอน.) ขออย่าพูดเรื่องนั้นอีกเลย. ลืมเสียเถอะ. (ไปนั่งที่โต๊ะ.)

(โทรศัพทกริ่งขึ้น.)

คัสสิโย. ได้เวลาแล้ว. หมูใหญ่เห็นจะมาสะกระมัง. (ไปนั่งหลังโต๊ะ.)

เซโนเบีย. (พูดโทรศัพท.) เลข ! - ถูก - ถูก - ถูก. (พูดกับบะสลียอน.)

เปิดประตู.

(บะสลียอนเปิดประตู. สมาชิกแห่ง "คณะกษัตริย์คออโรเนียน"

ออกสามคน, แล้วบะสลียอนปิดประตูลงลอน. ต่อแต่นั้นบะสลียอนคอย
อยู่ที่ข้างประตูตลอดเวลา. ฝ่ายผู้ที่มาใหม่ไปจับมือกับคัสสิโย, และคัสสิโย
ปฏิสันถารพอสมควร, แล้วต่างก็ไปนั่งตามพอใจและสนทนากัน. ตอน
โทรศัพทกริ่งขึ้นอีกสัก 4 - 5 ครั้ง, และเซโนเบียสอบถามเลขและตอบว่า
ถูก, แล้วบะสลียอนเปิดประตูรับสมาชิก, ซึ่งออกทีละสองคนบ้าง, สามคน
บ้าง; สมาชิกที่มาใหม่ทุก ๆ คนไปจับมือกับคัสสิโย, แล้วไปหาที่นั่งตามแต่
เหมาะและคุยกันต่อไป. สมาชิกออกจนมีจำนวนประมาณ 20 คน, นอก
จากผู้ที่ออกนามมาก่อนแล้ว. จึงรอกันอยู่อีกครู่ 1.)

เซโนเบีย. (พูดกับคัสสิโย.) เกือบเก้านาฬิกาแล้ว. ลงมือประชุมหรือยัง ?

คัสสิโย. รออีกหน่อย. ประเดี่ยวนายพันโท มาร์ซีโย ก็คงมา. บะสลียอน,
นายพันโท มาร์ซีโย บอกหรือเปล่านั้นจะมาเมื่อไร ?

บะสลียอน. เขาบอกว่าหวังใจว่าจะมาถึงที่นี่ได้ราวเก้านาฬิกา. เขาเป็นเวรประจำที่
ในวังเมื่อวานนี้, และเขาจะออกเวรต่อเจ้าคนาฬิกา, แล้วจะรีบไปกินอาหาร
ที่บ้านเสียก่อนแล้วจึงจะมา. เขาจะต้องไปรับเพื่อนของเขาด้วย, ฉะนั้นอาจ
จะทำให้เขามาช้าไปหน่อย.

(โทรศัพทกริ่งขึ้น.)

เซโนเบีย.

(พูดโทรศัพท.) เลข ! - ถูก. - ออ, ทราบแล้ว. รอประเดี่ยวก่อน.
(หันไปพูดกับคัสสิโย.) นายพันโท มาร์ซีโยกับเพื่อนของเขามาแล้ว.

คัสสิโย.

(เคาะโต๊ะ.) ฟังหน่อย, สหายทั้งหลาย ! (คนอื่น ๆ หยุดทุกคนหมดแล้ว, คัสสิโยจึงพูดต่อไป.) บัดนี้ นายพันโท มาร์ซีโยผู้เป็นสหายของเรา เขาพาเพื่อนมาคนหนึ่ง, เป็นนายทหาร, ซึ่งมาร์ซีโยรับรองว่าเป็นคนดี และควรไว้วางใจได้. ฉนั้น ข้าพเจ้าขอถามว่าจะมีสหายคนใดรังเกียจบ้างหรือไม่ในการที่มาร์ซีโยจะพาเพื่อนของเขาเข้ามาสู่ที่ประชุมของเรา บัดนี้.

(พวกสมาชิกต่างคนต่างปรึกษากันเบา ๆ ครู่ 1, แล้วสมาชิก

คน 1 จึงยื่นขึ้น.)

คัสสิโย.

วาระไร, สัมมารโค ?

สัมมารโค.

ข้าพเจ้าขอถามว่า การที่คหบดีทหารเข้ามาในที่ประชุมของเราไม่เป็นการล่อแหลมอยู่บ้างหรือ ?

คัสสิโย.

ข้าพเจ้าขอชี้แจงแก่สหายสัมมารโค ว่ากิจการของเราที่คิดจะทำจำเป็นอยู่ที่จะต้องอาศัยกำลังทหาร จึงจะหวังผลสำเร็จได้. ถ้าแม้เราจะคิดทำการโดยไม่อาศัยทหาร, ฝ่ายรัฐบาลคงใช้กำลังทหารปราบพวกเราย่อยยับไปเท่านั้น. ถึงทหารจะไม่ยอมลงมือทำการร่วมมือกับเราก็ดำ แต่อย่างน้อยถ้าให้ทหารนิ่งเสีย อย่าปราบเราเท่านั้นก็พอจะมีที่หวังได้ว่าเราจะได้เห็นผลสำเร็จ.

สัมมารโค.

ท่านสภานายกชี้แจงมาครั้งนี้ ข้าพเจ้าเป็นที่พอใจและเห็นชอบด้วย. (นั่งลง.)

(คนอื่น ๆ แสดงควยวาจาบ้าง, กิริยาบ้าง, ว่าเห็นชอบด้วย

เหมือนกัน.)

คัสสิโย.

ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้าจะได้ให้เขาเข้ามา. แต่เราต้องตั้งอยู่ในความไม่ประมาทตามเคย. ขอเชิญสหายทั้งหลายเข้าไปในห้องหนังสือเสียก่อน, แล้วข้าพเจ้าจะได้ให้ผู้มาใหม่กระทำสัตย์สาบานตามระเบียบของเรา. เมื่อเสร็จพิธีแล้ว

สหายทั้งหลายจึงค่อยมายังห้องประชุมนี้ใหม่.

(โยเน็สคอนไปเปิดประตูซ้าย. พวกสมาชิก, นอกจากที่เป็นกรรมการ, เข้าโรงไปทางประตูนั้นจนหมดแล้ว. โยเน็สคอนปิดประตูนั้นกลอน, และยืนกอดอกอยู่ที่หน้าประตูนั้น. บะสิลียอนคงอยู่ที่ประตูหลังตามเดิม.)

เซโนเบีย.

(พูดโทรศัพท์.) สูญ-สูญ-สี่-สาม ! - เขาจะเปิดประตูให้สหายเข้ามาเดี๋ยวนี้. (หันไปพยักหน้ากับบะสิลียอน.)

(บะสิลียอนเปิดประตูหลัง. นายพันโท พรานชิต มาร์ชียอ ออกพร้อมด้วยพระเจ้าวิคตอร์, ซึ่งปลอมเป็น นายพันโท คาสะเรจิส, มีหนวดคิกเพื่อแปลงพระพักตร์, ทั้งสองนี้แต่งเครื่องแบบของกรมทหารราบรักษาพระองค์, คาคกระบี่. เมื่อทั้งสองได้ผ่านพ้นของประตูแล้ว, บะสิลียอนปิดประตูนั้นกลอน, แล้วยืนกอดอกอยู่ที่หน้าประตู. นายพันโท มาร์ชียอ ตรงไปวันทียะหัตถ์ค่านับคัสสิโย, และคัสสิโยก้มหัวตอบ, แล้วมาร์ชียอจึงพูด.)

มาร์ชียอ.

ท่านสถานายก, ข้าพเจ้าขอนำสหายของข้าพเจ้า, ชื่อ นายพันโท วิคตอร์ คาสะเรจิส, เข้ามายังที่ประชุมแห่งคณะของท่าน.

คัสสิโย.

มีผู้ใคร่รับรองหรือ ?

บะสิลียอน.

ข้าพเจ้า, เอมีล บะสิลียอน, รับรอง.

คัสสิโย.

นายพันโท คาสะเรจิส. สหายของเรา, ผู้นำของท่านโคซึแจงแล้วไม่ใช่หรือว่าท่านจะต้องกระทำสัตย์สาบาน ?

วิคตอร์.

ผู้นำได้บอกข้าพเจ้าแล้ว, และข้าพเจ้าเต็มใจกระทำสัตย์สาบานตามข้อบังคับแห่งสมาคมของท่าน.

คัสสิโย.

ดีแล้ว. (หยิบสมุดคัมภีร์ใบเบิ้ลมาวางที่บนโต๊ะตรงหน้าตน.) เชิญมาสาบาน.

(วิคตอร์เดินตรงเข้าไปที่โต๊ะ, ถอดหมวกวางบนโต๊ะ เอามือซ้ายวางบนสมุดคัมภีร์และยกมือขวาขึ้น, แล้วกล่าวคำสาบาน.)

วิกตอร์.

ข้าพเจ้า, วิกตอร์ คาสเซเรจิส, ขอกระทำสัตย์สาบานต่อพระพักตร์พระผู้เป็นเจ้า, ว่าสิ่งใด ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ยินหรือได้เห็นในที่ประชุมแห่ง "คณะกษัตริย์คอโรเนียน" นี้, ข้าพเจ้าจะไม่เก็บเอาไปเล่าให้คนอื่นนอกคณะฟังเลยเป็นอันขาด. ขอพระผู้เป็นเจ้าจงทรงเป็นสักขีพยาน, และทรงพระกรุณาแก่วิญญาณของข้าพเจ้าเถิด.

คัสสิโย.

ท่านเข้าใจแล้วไม่ใช่หรือ, ว่าถึงแม้ได้สาบานแล้วเช่นนี้ ท่านก็ยังหาได้เป็นสมาชิกแห่งสมาคมของเราโดยบริบูรณ์ไม่. ท่านจงฟังกิจการของเราในคืนนี้ก่อน; ถ้าแม้ว่าท่านรู้สึกว่าจะเห็นชอบด้วยโดยบริบูรณ์แล้ว ท่านจะขอเป็นสมาชิกก็ได้; แต่ถ้าวางใจที่จะเป็นสมาชิก ท่านก็ไม่จำเป็นต้องเป็น, เป็นแต่ต้องคงถือมืออยู่ตามคำสั่งสาบานที่ท่านได้เปล่งอุทานมาแล้วเมื่อก่อน, และต้องไม่พยายามเข้ามาสู่ที่ประชุมของสมาคมนี้อีกต่อไป.

วิกตอร์.

ข้าพเจ้าเข้าใจตลอดแล้ว, และพอใจแล้ว. (คำนับและจับมือกับคัสสิโย, หยิบหมวกจากโต๊ะ, แล้วถอยออกห่าง.)

คัสสิโย.

โยเน่สคอน, เปิดประตูให้สมาชิกออกมา.

(โยเน่สคอนเปิดประตูซ้าย; พวกสมาชิกพากันออกมา, และทักทายปราศรัยกับนายพันโท มาร์ชโย, และมาร์ชโยนำวิกตอร์ให้รู้จักกับสมาชิก, แล้วต่างคนต่างไปนั่งตามที่. มาร์ชโยชวนวิกตอร์ไปนั่งข้าง ๆ คน. โยเน่สคอนปิดประตูนั้นกลอนแล้วนั่งอยู่ข้าง ๆ ประตู. ฝ่ายบะสลียอนก็นั่งอยู่ข้าง ๆ ประตูหลัง.)

คัสสิโย.

(ยื่นขึ้นพูด.) สหายทั้งหลาย. เรามาประชุมกันในคืนนี้เพื่อจะกระทำความตกลงกันในปัญหาอันหนึ่ง, ซึ่งค้างมาจากการประชุมครั้งก่อน, คือปัญหาว่าในการที่เราจะคิดทำการเปลี่ยนแปลงไปนั้น จะตั้งรูปขึ้นใหม่เป็นริบบิลิตหรือคงเป็นราชาธิปไตยอยู่ตามเดิม. ปัญหาไม่ใช่ปัญหาเล็กน้อย, ฉะนั้นขอให้สหายทั้งหลายใครครวญจงก็ก่อนที่จะทำความตกลงอย่างใดลงไปแน่. เราทั้งหลายที่เป็นสมาชิกแห่งสมาคมนี้ล้วนแต่มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน, คือจะกษัตริย์ของเราให้พ้นจากอำนาจของบุคคลที่เป็นเหมือนโรคร้ายภายใน

ร่างกายของเรา, คอยกินเลือดเนื้อของเราอยู่เสมอ, จึงเป็นข้าศึกแก่
 ความเจริญและความมั่นคงแห่งชาติของเรา. ถึงเวลาจำเป็นแล้วที่เรา
 จะต้องจัดการกำจัดโรคร้ายภายในร่างกายของเรา. บัดนี้ ปัญหาที่มีอยู่
 จะควรรักษาขนานใด. การแก้ไขความชั่วร้ายในแผ่นดินก็เปรียบเหมือน
 การแก้ไขโรคร้ายในร่างกาย, คือเราต้องเลือกยาให้ดี และต้องกินยานั้น
 ให้เหมาะสมจึงจะเป็นผลดีจริง. ถ้าเราเลือกยาแรงเกินไปก็อาจจะ
 กลับให้โทษมากกว่าให้คุณ, เช่นยาระบาย ถ้าเรากินมากไปอาจจะทำให้
 เราเลยเจ็บมากหรือถึงแก่ความตายได้. ยาระบายแรง ๆ ย่อมมีคุณใน
 ส่วนที่ขับของอันบูดเสียออกจากลำไส้ของเราจริงอยู่, แต่มีโทษในส่วนทำ
 ให้ร่างกายของเราอ่อนเพลียไปชั่วคราวจนไม่มีกำลังพอที่จะต่อสู้เชื้อโรค
 อันอาจเข้าสู่ร่างกายของเราจากภายนอก, และถ้าโรคที่มาจากนั้นกำเริบ
 ขึ้นก็อาจให้ผลร้ายที่สุดได้. สหายทั้งหลาย ! พวกเศรษฐีเปรียบเหมือน
 ของไม้ค้ำที่มีอยู่ภายในร่างกายของเรา ซึ่งทำให้ชาวเรามีอาการระส่ำ
 ระสายอยู่; พวกอมาตย์ทุจริตเปรียบเหมือนแพทย์และคนพยาบาลที่นึกถึงค่า
 ค่านมากกว่านึกถึงคนไข้; เมื่อเราหวังและไว้วางใจในพวกแพทย์ไม่ได้
 แล้ว, เราก็ควรที่จะคิดหาแพทย์ใหม่และหาวิธีกำจัดโรคให้ดีขึ้นกว่าที่เป็น
 มาแล้ว. แต่อย่าลืมนะ, สหายทั้งหลาย, ว่ามีเชื้อโรคร้ายที่คอยอยู่เสมอ
 เพื่อหาโอกาสเข้าสู่ร่างกายของเรา, กล่าวคือลัทธิบอลเชวิค. พวก
 บอลเชวิคเปรียบตัวเชื้อโรค ซึ่งเที่ยวเพ่นพ่านอยู่ทั่วไป; ถ้าเชื้อโรคนี้เข้า
 สู่ร่างกายแห่งชาติเราได้แล้วเมื่อใด, ข้าพเจ้าผู้หนึ่งเชื่อแน่ว่าเมื่อนั้นชาติ
 เราจะป่วยหนักยิ่งกว่าบัดนี้. ฉะนั้นเราจะทำอะไร ๆ ก็ตาม, ต้องระวัง
 อยาให้เชื้อโรคบอลเชวิคเข้าสู่ร่างกายแห่งชาติเราได้เป็นอันขาด, จึงจะ
 ได้ชื่อว่าเรารักชาติของเราอย่างแท้จริง. ถึงเราในส่วนตัวจะต้องเสีย
 สละทั้งหมดก็ไม่ควรหวั่น, ถ้าเราสามารถทำให้ชาติของเรายืนยงคงมั่น
 อยู่ได้ด้วยความผาสุกและสงบ. บัดนี้ สหายคนใดมีความเห็น ของงยื่นขึ้น
 แสดงโดยจริงใจเถิด. (นั่งลง.)

(ผู้ฟังทบมือ, แล้วตอจากนั้นพากันร้องเรียก "เซโนเบีย."
ฝ่ายเซโนเบียหันไปแลดูตาคัสสิโย, และคัสสิโยพยักหน้า, เซโนเบียจึง
ลุกขึ้นยืน.)

เซโนเบีย.

ท่านสภานายกและสหายทั้งหลาย. ท่านให้เกียรติยศแก่ข้าพเจ้ามากใน
การที่มีความปรารถนาจะฟังความเห็นของข้าพเจ้า. ก่อนอื่น ข้าพเจ้า
ขอกล่าววาทถ้อยคำที่ท่านสภานายกได้กล่าวมาแล้วได้แว้งงวาทเข้าไป
จนถึงในดวงจิตของข้าพเจ้า, และด้วยความจริงใจโดยแท้ ข้าพเจ้าขอ
ชมเชยท่านสภานายกกว่าเป็นผู้ที่มีปรีชาสามารถหาผู้เสมอเหมือนได้โดยยาก
ทั้งข้าพเจ้านั้นใจอยู่ในความสุจริตจงรักภักดีซึ่งท่านสภานายกมีอยู่ในชาติ
ปิตุภูมิของเรา. (คนอื่นทบมือและร้องว่า "ถูก ! ถูก !") สหายทั้งหลาย
คำตักเตือนของท่านสภานายกเป็นข้อที่ควรคำนึงโดยแท้. ท่านทั้งหลาย
ทราบอยู่แล้วว่าตัวข้าพเจ้าเกลียดชังพวกเศรษฐีปานโค - (คนอื่นทบมือ
และร้องว่า "รู้แล้ว !") - และเกลียดพวกเศรษฐียิวเป็นที่ยอดยิ่ง
(คนอื่นทบมือ.) แต่ข้าพเจ้ายังไม่เกลียดเศรษฐีมากพอที่จะอาแซนต้อนรับ
พวกบอลเชวิก. (บางคนร้องว่า "ถูก ! ถูก !") ท่านทั้งหลายได้ทราบ
อยู่แล้วว่าข้าพเจ้าเคยมีความเห็นอย่างไรในเรื่องลักษณะปกครองแห่งชาติ
เรา. (บางคนร้องขึ้นว่า "ริบลิค !") เช่นนั้น ! ข้าพเจ้าได้นึกถึง
ริบลิค. แต่ - สหายทั้งหลาย - การเปลี่ยนลักษณะปกครองเป็นวิธีเยียว
ยาอย่างรุนแรง, ฉะนั้นถ้าเรายังไม่แน่ใจแล้วควรจะได้ใคร่ครวญดูให้ดีกว่าก่อน.
ถ้าการเปลี่ยนลักษณะปกครองในกาละบัดนี้จะเป็นผลเปิดโอกาสให้ลัทธิติ
บอลเชวิกเข้ามาสู่ชาติเราละก็ ข้าพเจ้าผู้หนึ่งเห็นว่าเราขอทอนความ
เกื้อกร่อนอย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ดีกว่าที่จะต้องอยู่ในอำนาจของบอลเชวิก ;
(คนอื่น ๆ พากันแซวว่า "ชอบกล" บ้าง, "น่าฟัง" บ้าง.) ขอให้ดูว่า
พวกบอลเชวิกได้ทำแก่ชาติรัสเซียแล้วอย่างไร, แทนที่พลเมืองจะได้รับ
ความสุขกลับต้องได้รับความทุกข์ยิ่งกว่าอยู่ในความปกครองของรัฐบาล
ราชาธิปไตย; แทนที่พลเมืองจะได้มีอิสระภาพกลับถูกกดขี่ยิ่งกว่าแต่ก่อน

เป็นหลายเท่าทวี; แทนที่จะได้อิ่มหน้าสำราญกลับต้องออกอยากถึงแก่วิโรค
 เนื้อที่ตายและเน่าแล้ว, หรือมีฉนั้นก็ตายไปนับด้วยแสนเพราะอคอาหาร
 สหายทั้งหลาย, ข้าพเจ้าจะยอมตายเสียดีกว่าที่จะต้องอยู่เห็นชาวเราเป็น
 อย่างชาวรัสเซีย. เวลานี้ท่านจะต้องวินิจฉัยปัญหาสำคัญ, ขอจงวินิจฉัย
 โดยพิจารณาละเอียดก่อนเถิด. (นั่งลง.)

(ผู้ฟังทรมืออยู่นาน, และเปล่งอุทานว่า "ดีมาก ! ดีมาก !" แล้วจึงร้องเรียกกันขึ้นว่า "มาร์ชียอ ! มาร์ชียอ !" มาร์ชียออดใจเอื้อน
 อยู่ก่อน, แต่พวกสมาชิกพากันกล่าวอย่างแข็งแรงแช่ขอให้พูด, มาร์ชียอจึงยืน
 ขึ้น. พวกสมาชิกทรมือกราวใหญ่; เมื่อหยุดทรมือแล้ว มาร์ชียอจึงเริ่มพูด.)

มาร์ชียอ:

ท่านสภานายกและสหายทั้งหลาย. ข้าพเจ้าเป็นทหาร, ไม่ใช่คนการเมือง, ฉนั้นข้าพเจ้าจะพูดกับท่านได้ก็แต่ด้วยคำตรง ๆ. (คนอื่นทรมือและ
 ร้องว่า "ดีแล้ว !") ข้าพเจ้าเป็นทหาร, ฉนั้นก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่
 จะต้องรู้สึกว่ กองทัพใดที่ระงับทหาร ในกองทัพนั้นย่อมจะมีขวัญไม่สู้ดี;
 และเมื่อเข้าสนามรบ ถ้ารู้สึกว่ามีธงชัยไปในกองทัพ, ถึงแม้ธงนั้นจะมีได้
 อยู่ในแนวหน้า, ทหารก็มีขวัญดี เพราะมีใจยึดมั่นอยู่ที่ธงชัย. ฉนั้นแหละ,
 สหายทั้งหลาย, พระเจ้าแผ่นดินเหมือนธงชัยของชาติ; ชาติใดมีพระเจ้า
 แผ่นดินก็คือมีวัตถุที่สำคัญสำหรับเป็นศูนย์แห่งความภักดี. ถ้าไม่มีพระเจ้าแผ่นดิน
 ก็ขาดสูญไป, เพราะใคร ๆ ก็ถือว่าตนเป็นคนเท่ากันกับเพื่อนบ้าน. จริง
 อยู่, รัสเซียก็มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้าแห่งชาติ; แต่หัวหน้าที่เปลี่ยนทุก
 สี่ปีหรือเจ็ดปีจะมีใครเคารพสักปานใด ? ข้าพเจ้าบอกตรง ๆ ว่า ตัว
 ข้าพเจ้าเองจะรู้สึกว่ยากที่เดียวที่จะทำใจให้หนักเอาประธานาธิบดีเป็นศูนย์
 แห่งความภักดีของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าเชื่อว่าทหารโดยมากที่เป็นทหาร
 ที่แท้จริงคงต้องนึกเช่นเดียวกับข้าพเจ้า. พวกทหารรู้สึกภูมิใจอยู่เสมอที่มี
 พระเจ้าแผ่นดินเป็นจอมทัพ, คู่กับธงชัยของเรา. ท่านทั้งหลายอย่าเข้าใจ
 ผิด. มีใจทหารจะไม่แลเห็นใจพวกพลเรือนที่ได้รับความเดือดร้อน; แต่
 พวกข้าพเจ้ารู้สึกว่ความบกพร่องทั้งปวงที่เกิดจากความทุจริตหรือความ

ไว้สามารถแหงพวกนักการเมือง, ที่ลัดเคเปลี่ยนกันเข้ารับหน้าที่เป็น
 เสนาบดีและอมาตย์มนตรีของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน. สุกแต่แต่่นักการเมือง
 คณะใดจัดการให้พวกฝ่ายตนได้รับเลือกมากก็ได้ เข้าถืออำนาจปกครอง,
 โดยมีได้คำนึงถึงความสามรถในการงานเลย. ตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ
 ในรัฐบาลหรืออัครมหาเสนาบดีก็เลือกสรรผู้เข้ารับโดยคำนึงถึงประโยชน์
 บุคคลนั้น ๆ ได้กระทำแก่คณะของตนมากกว่าคำนึงถึงความสามรถ. เช่น
 ทานเสนาบดีกลาโหมในกาลบัดนี้เป็นตัวอย่าง. โดยอาชีพเป็นอะไร ?
 (มีสมาชิกคน 1 ตอบว่า "ชายเนื้อสัตว์") นั้น เป็นคนชายเนื้อสัตว์!
 ข้าพเจ้าไม่มีความสงสัยเลยว่าท่านมองสิเออร์มาร์เต็ล เป็นผู้ที่มีความสามารถ
 ในทางเลือกสรรสัตว์สำหรับฆ่าเอาเนื้อชายเป็นอาหารมนุษย์. แต่การเป็น
 ผู้ชำนาญในทางฆ่าสัตว์เป็นอภินิหารเหมาะอย่างไรสำหรับเสนาบดีกลาโหม
 (คนฟังหัวเราะ !) แต่มองสิเออร์มาร์เต็ลได้เคยให้เงินแก่คณะลิเบรลมา
 แล้วปีละมาก ๆ, และได้บำรุงสภาพอากาศสามพันเหรียญจึงได้เป็นเสนาบดี
 กลาโหม ! ถ้าแทนที่ได้บำรุงสภาพอากาศ มองสิเออร์มาร์เต็ลได้บำรุง
 ราชนาวิสมาคม, อาจจะได้เป็นเสนาบดีทหารเรือก็ได้; หรือถ้าบำรุง
 โรงเรียนก็อาจจะได้เป็นเสนาบดีศึกษาธิการได้ ! (คนฟังหัวเราะ !)
 พวกทหารรู้สึกกันอยู่โดยมากกว่าลักษณะปกครองตามที่เป็นอยู่ในกาลบัดนี้
 เป็นของที่เหลวไหลจนน่าหัวเราะ; แต่ทหารเป็นผู้ที่อยู่ในยุทธวินัย,
 ฉะนั้นจึงไม่เกี่ยวข้องอะไรในการเมือง. ถ้าใครมีสติปัญญาสามารถที่จะ
 จัดการแก้ไขวิธีการอันเหลวไหลนั้น ๆ ได้, ข้าพเจ้ารับประกันว่าพวกทหาร
 จะยินดีหนุนหลังและช่วยเป็นกำลัง. แต่ - สหายทั้งหลาย - ข้าพเจ้าขอ
 เตือนสติท่านทั้งหลายว่า, ทหารจะไม่ยอมเป็นอันขาดที่จะช่วยเป็นกำลังแก่
 ผู้ก่อการจลาจล; ตรงกันข้าม ทหารจะต้องกระทำการตามหน้าที่, คือ
 ปราบปรามพวกผู้ก่อกำเริบจลาจล, เพื่อรักษาความสงบราบคาบภายใน
 บ้านเมือง, อันเห็นว่าเป็นหนทางอันดีที่สุดที่จะป้องกันมิให้ศัตรูภายนอกฉวย
 โอกาสนำหายนะมาสู่ชาติของเรา. ข้าพเจ้าพูดโดยจริงใจ, ถ้าไม่ถูกหู

ท่านผู้ใดก็ขอภัยเสียเถิด. (นั่งลง.)

(ผู้ฟัง โดยมากทบมือแสดงความพอใจ. เมื่อสิ้นเสียงทบมือแล้ว,
คัสสิโยจึงพูดต่อไป.)

คัสสิโย.

ผู้ใดจะมีความเห็นอีกบ้างก็เชิญแสดง. (สมาชิกลุกขึ้นพร้อม ๆ กันสักสามคน.)
ขอให้พูดทีละคน : - สัммารโค, ท่านพูด. (คนอื่นนอกจากสัммารโคนั่งลง.)

สัммารโค.

ท่านสภานายกและสหายทั้งหลาย. ข้าพเจ้าได้ฟังถ้อยคำของนายพันโท
มาร์ซีโย ด้วยความเอาใจใส่, และเชื่อว่าสหายทั้งหลายคงจะเห็นด้วยเมื่อ
ข้าพเจ้ากล่าวว่า นายพันโท มาร์ซีโย ควรได้รับความพอใจของเราทั้ง
หลายในการที่ได้แสดงความเห็นโดยตรงไปตรงมา, ทำให้เราได้ทราบได้
ว่าความคิดของทหารผู้สุจริตมีอยู่อย่างไร. (ผู้ฟังทบมือและร้องว่า "ถูก !
ถูก !") ข้าพเจ้าเองก็ได้เคยเป็นทหาร, แต่ข้าพเจ้าได้เป็นแต่เพียง
พลทหาร, ประจำการอยู่เพียงสองปีเท่านั้น, แล้วก็ออกเป็นกองหนุน, ฉะนั้น
ข้าพเจ้าจะทนทนกล่าวถึงความรู้สึกและความคิดของทหารอย่างเช่นที่
นายพันโท มาร์ซีโย ได้กล่าวมาแล้วนั้นย่อมไม่ได้ด้วยเอง. แต่ข้าพเจ้าพอจะ
กล่าวได้อยู่ว่า ทหารก็เป็นพลเมืองคนหนึ่งเหมือนกัน, มีชีวิตจิตใจและมี
สิทธิที่จะได้รับความสุขเหมือนพลเมืองทั้งหลาย. ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น, เหตุ
ใดทหารจึงจะต้องมีความคิดเห็นผิดกับพลเมืองอื่น ๆ ? (ผู้ฟังบางคนร้อง
ว่า "น่าฟัง ! น่าฟัง !") ถ้าพลเมืองโดยมากมีความปรารถนาที่จะ
เปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครอง, จะเป็นส่วนเล็กน้อยหรือส่วนใหญก็ตาม,
ทหารจะไม่ควรมีความเห็นคล้อยตามหรือ ? (ผู้ฟังบางคนร้องว่า "ควร !
ควร !") สหายทั้งหลาย, ถ้าผู้ปกครองของเราไม่ทำหน้าที่ให้เป็นไปเพื่อ
ความสุขของพลชนิก, ทหารจะควรจงรักภักดีต่อผู้ปกครองนั้นหรือ ?
(ผู้ฟังบางคนร้องว่า "ไม่ควร !") ขอใจสหายทั้งหลาย! ข้าพเจ้ายินดี
ที่มีสหายบางคนเห็นด้วยกับข้าพเจ้า. คนเราไม่ควรยอมสละเสรีภาพของ
ตนเพราะถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร. ถึงเป็นทหารก็ไม่แปลงจากเป็นพลเมือง
และไม่ควรยอมสละสิทธิของเราที่พึงมีในหน้าที่พลเมือง. ในกิจการที่คณะ

ของเราจะทำต่อไปด้วยความหวังดีต่อชาติของเรา, ถ้าเราได้กำลังทหาร
อุดหนุนด้วยก็จะเป็นการดี; แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าถึงแม้ทหารจะไม่ยอมเป็น
กำลังอุดหนุนเรา, เพราะไม่กล้าฝ่าฝืนก่อนบาทที่เรียกว่า "ยุทธวินัย" นั้น
ก็ตาม, เราไม่ควรละทิ้งความพยายามของเราที่จะกู้ชาติ -

บะสลียอน.

และยอมเอาตัวเป็นเป้าให้ทหารยิงหรือ ?

สัมมารโค.

ถ้าจำเป็นก็ยอมได้สlishาย. แต่ขอให้ฉันพูดให้ตลอดหน่อย; ฉันจะจบ
เคียวนี้แล้ว. สหายทั้งหลาย, เราเกิดมาก็ตองตายวันหนึ่ง, ขอจง
รำลึกถึงคำของฮอเรเชียส, ชาวโรมโบราณผู้กล้าหาญ, ซึ่งกล่าวไว้ว่า;
"คนเราจะตายอย่างไรก็คงดงามยิ่งไปกว่าต่อสู้ศัตรูที่มีมากกว่าหลายเท่า
เพื่อป้องกันอันตรายของชนกและศาลเทพารักษ์ของเรานั้นมีละหรือ ?"

(คนฟังบางคนตบมือ.)

บะสลียอน.

นั่นเขาพูดสำหรับการต่อสู้ศัตรูภายนอกไม่ใช่หรือ ? จะเอามากล่าวในที่นี้
ไม่เห็นเหมาะเลย !

คัสติโย.

บะสลียอน, ขอให้สัมมารโคพูดให้จบเสียก่อน - สัมมารโค, พูดต่อไป.

สัมมารโค.

ข้าพเจ้าแสดงความเห็นส่วนตัวโดยจริงจัง, ว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้อง
เปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองของชาติเรา, และถ้าแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้น
จะต้องถึงแก่เชิญพระเจ้าแผ่นดินออกจากราชสมบัติด้วยละก็ ข้าพเจ้าผู้หนึ่งจะ
เสียใจที่ความจำเป็นบังคับเช่นนั้น, แต่ข้าพเจ้าเห็นว่ายอมสละพระเจ้า
แผ่นดินองค์หนึ่งก็กว่ายอมสละเสรีภาพและความผาสุกของประชาชนชาว
คอโรเนีย ! (นั่งลง.)

(คนฟังตบมือกันหลายคน, แล้วก็ต่างคนต่างพูดกันขึ้นคนละคำสองคำ

ดังต่อไปนี้.)

สมาชิกรที่ 1

จริงที่เดียว ! ถึงเวลาที่จะต้องเปลี่ยนรัฐบาล. เมื่อก่อนนี้พ่อของฉันเคยจับ
ปลาในหนองชายไคว้นละมาก ๆ เสมอ, จนรัฐบาลออกกฎหมายเก็บอากร
ค่าน้ำแรงเหลือเกิน, และกำหนดเวลาให้จับปลาแต่ในบางฤดู, พ่อฉันหมดทาง
หากินเลยจนกรอบ. ฉันกำลังเรียนหนังสือเตรียมสอบไล่เข้ามหาวิทยาลัย.

เลยต้องออกจากโรงเรียนไปรับจ้างอยู่ในห้างข้างทอง.

สมาชิกที่ 2

ก็แล้วทำไมแกออกจากห้างนั้นเสียละ ?

สมาชิกที่ 1

ทองหาย. เจ้าของห้างหาว่าฉันขี้โกง, บอกตำรวจจับ, เขาเอาส่งขึ้นศาล, แล้วก็-

สมาชิกที่ 3

แกก็ควรเคืองอยู่; แต่ยังไม่เท่าฉัน. ฉันเป็นสรรพากร, เขาใช้ไปเก็บภาษีที่หัวเมือง, ฉันกลับมาเขานับเงินมีจำนวนน้อยไปกว่ายอดในบัญชีเพียงสองพันเหรียญเท่านั้น, นายเขาไล่ออกเสียได้. ข้างไม่เห็นใจมนุษย์บางเลย. ฉันถวายนฎีกาก็รับตอบจากราชเลขาธิการว่าไม่มีหนทางที่จะช่วยให้ได้กลับเข้ารับราชการได้.

สมาชิกที่ 4

ฉันยิ่งกว่านั้น. ฉันค้างค่าเช่าห้อง, เจ้าพนักงานพระคลังข้างที่เร่งจะเอาเงินจากฉัน, ฉันถวายนฎีกาขอพระราชทานเงินห้าพันเหรียญ, ไม่ยกได้รับแฮะ !

สมาชิกที่ 5

ทำไม, แกเป็นคนที่ยังรู้จักหรือ ?

สมาชิกที่ 4

เปล่า.

สมาชิกที่ 5

ก็อย่างนั้นทำไมไปทูลขอเงินละ ?

สมาชิกที่ 4

ก็ถ้าไม่ขอจะได้เงินมาจากไหนละ ?

สมาชิกที่ 1

ถ้าได้เปลี่ยนลักษณะการปกครองแล้วเราก็คงไม่ต้องถอมตัวลงไปเที่ยวขอเงินใคร ๆ เลย.

สมาชิกที่ 5

เอะ ก็ใครจะเป็นผู้เอาเงินมาไปแจกกันทีอ ?

สมาชิกที่ 1

เราก็เก็บภาษีจากพวกเศรษฐีและนายห้าง, แล้วเอาเงินมาแบ่งกันนะดี

สมาชิกที่ 5

เจ้าประคุณ แกนี้บ้ายิ่งกว่าบอลเซวิกอีก.

สมาชิกที่ 1

ฉันบ้าย่างไร ? ฉันก็มีสิทธิ์ที่จะ -

คัสสิโย

(ทบโตะและพุกคัง.) สหาย ! สหาย ! เวลาของเรามีน้อย, จะมามัวพุดถึงกิจการส่วนตัวกันไม่ได้. - บะสลียอน, มีอะไรจะพุกก็พุกไป

บะลีเลียน.

(ยื่นขึ้นพูด.) ทานสภานายก. เกิมข้าพเจ้าได้เตรียมไว้ว่าจะแสดงความเห็นโดยพิสดาร, แต่ครั้นข้าพเจ้าได้ฟังคำพูดของสหายสัมมารโคและสหายอื่น ๆ ที่โต้แย้งกันจอกแจกราวกับแม่ค้าในตลาดเมื่ออื่นแล้ว, ความใคร่ของข้าพเจ้าที่จะแสดงความเห็นก็ลดถอยลง, เพราะข้าพเจ้าเสื่อมคลายความหวังเสียแล้วที่จะสามารถทำให้เขาทั้งหลายเข้าใจความเห็นของข้าพเจ้าได้. (ผู้ฟังบางคนถึงขั้นเอะอะ, พูดพร้อม ๆ กันว่า "ถูกหรือ ?" บ้าง, "เห็นเราเป็นอะไร" บ้าง, "พอคนฉลาด !" บ้าง, บะลีเลียนจึงหยุดและยื่นจอกสู่สภานายก.)

คัสสิโย.

(ตบโต๊ะและพูดถึง.) สหาย ! สหาย ! หยุดพูด ! - บะลีเลียน, ว่าต่อไป

บะลีเลียน.

ข้าพเจ้าขอไบใจทานสภานายก, ข้าพเจ้าขอกล่าวแต่โดยย่อว่า บรรดาผู้ที่แสดงความเห็นควรให้เปลี่ยนแปลงลักษณะปกครองจากราชาธิปไตยเป็นริบลิคั้น, ต้องนับว่าไม่มีสาเหตุอะไรนอกจากความเห็นแก่ตัวและหูเบาใจเบา, หลงถ้อยคำของนักพูดและหนังสือพิมพ์ที่ชาวต่างชาติหรือพวกที่มีความแค้นส่วนตัวเป็นเจ้าของ, พยายามยุแหย่สาระแนแนะนำไปในทางให้กอกำเริบจลาจล. สหายทั้งหลาย ! เราเป็นเชื้อชาติคอโรเนียนแท้, ทำไมชอบฟังคำยุแหย่ของชาวต่างชาติ ? เราได้รับมรดกมาจากปู่ตายายของเรา, ถือกำเนิดในชาติคอโรเนียนอันเป็นที่รักและควรนอบน้อมยิ่งของเรา, จะขายมรดกนั้นให้แก่พวกยิวและชาวต่างชาติแค้นเสียที่เคียวหรือ ? อยะเลย สหายทั้งหลาย ! เห็นใจไว้ดีกว่า. ในเวลานี้เราตกอยู่ในความลำบากยากแค้นอยู่บ้างจริงอยู่, แต่คงไม่ยากแค้นยิ่งไปกว่าเมื่อเป็นข้าพวกบอลเชวิก ! สหายต้องการริบลิคหรือ ? นั้นเทียว จะเป็นก้าวที่หนึ่งซึ่งจะนำเราเข้าไปหาความเป็นข้าของพวกบอลเชวิก นั้นเทียวจะเป็นก้าวแรกของเราที่จะพากันเดินไปสู่รอกอันร้อนยิ่งกว่าอะเวจี !

สัมมารโค. สหปาดิรัฐอเมริกากับฝรั่งเศสก็เป็นริบลิค, ทำไมยังไม่ตกอเวจีละ ?

บะลีเลียน.

ขอใจสหายสัมมารโคที่ตามขึ้น. ถึงไม่ตามขึ้นข้าพเจ้าก็กำลังจะกล่าวถึงสองประเทศนั้นอยู่แล้ว. สหปาลีรัฐนั้นชนชาติอังกฤษได้เป็นผู้ตั้งขึ้น, และในการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้วยอมไม่มีใครรู้จักใช้ดียิ่งไปกว่าอังกฤษ เพราะเขาเที่ยวเป็นผู้ประคองรักษาลักษณะปกครองอย่างนั้นขึ้น โดยคอยก่อกวนทีละน้อย, หลายชั่วคนแล้ว จึงได้เป็นรัฐขึ้น ซึ่งใช้เป็นแบบอย่างสำหรับชาติอื่น ๆ ทั่วไป. อังกฤษได้เคยลงเป็นริบลิคครั้งหนึ่งแล้ว, เห็นว่าไม่เหมาะจึงกลับเป็นราชาธิปไตยอีก. ส่วนอเมริกานั้นชนชาติอังกฤษได้ประคองขึ้นเป็นรูปริบลิคแต่แรกตั้งขึ้นเป็นอิสระประเทศ, จึงคงยังยืนมาได้. ส่วนฝรั่งเศสนั้น, ถึงเป็นริบลิคก็จริง, แต่มีชนบทรบเร่และวิธีทองไม่ผิดอะไรกับเป็นราชาธิปไตย.

สัมมารโค.

ก็เราเอาอย่างฝรั่งเศสบ้างไม่ไหวหรือ ?

บะลีเลียน.

เราผิดกับฝรั่งเศสอยู่นะสหาย. ที่ฝรั่งเศสไม่มีเจ้านายที่หน้านิมนับถือพอที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้. แต่เจ้านายของเรายังมีผู้นิมนับถืออยู่มาก - มากกว่าที่สหายคาดคะเนเป็นแน่ละ, และถ้าได้ทรงมีโอกาสแล้ว ก็คงจะไต่ทรงสำแดงให้ปรากฏแก่โลก ว่าพระองค์สมควรแท้ที่จะเป็นหัวหน้าผู้ทรงนำชาติของเราขึ้นสู่ความเจริญยิ่งขึ้น.

สัมมารโค.

ก็ทำไมไม่เห็นแสดงละ ?

บะลีเลียน.

เออ ! สหายถามข้อนี้ขำนัก ! ทำไมไม่เห็นพระเจ้าแผ่นดินของเราสำแดงเซนต์ข้าพเจ้ากล่าว ? เพราะพวกนักการเมืองไม่เปิดโอกาสให้สหายเห็นนะสิ. สิ่งไรที่ทรงพระราชดำริห์และกระทำไปแล้วได้ผลดี พวกนักการเมืองที่เป็นเสนาบดีและพวกกาฝากของเขาก็ฉวยเอาความชอบกันเสียหมด, ถ้าสิ่งใดกระทำไปแล้วเป็นผลไม่สมความคาดหมายและถูกติเตียน พวกเสนาบดีและพวกกาฝากก็ยกไหล่และพูดว่า, "จะอย่างไรก็ได้, พระราชาท่านเชื่อกันสอพลอ !" ในที่สุด, ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า, ระเบียบการปกครองของเราควรเปลี่ยนแปลงแก้ไขจริงอยู่, แต่ถ้าย้ายจากราชาธิปไตยเป็นริบลิคละก็ ข้าพเจ้าคนหนึ่งจะต้องคัดค้านจนหมดลมหายใจ ! (นั่งลง.)

(ผู้ฟังบางคนตบมือ, บางคนไม่ตบมือและพุกกันเบา ๆ. วิคตอร์กระซิบกับ มาร์ซีโยกรู 1, มาร์ซีโยพยักหน้า, แล้วยืนขึ้น.)

มาร์ซีโย.

ท่านสถานายก. นายพันโท คาสเซเรจิส จะขออนุญาตพูดสักสองสามคำจะ
ได้หรือไม่ ?

กัสสิโย.

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าสหายทั้งหลายเห็นชอบด้วย ถ้าข้าพเจ้าอนุญาตให้
นายพันโท คาสเซเรจิส, ผู้เป็นแขกของเรา, พูดให้เราฟัง. (สมาชิก
ทุกคนตบมือและร้องว่า "ควร !")

(วิคตอร์ลุกขึ้นยืน, พวกสมาชิกตบมือแสดงกิริยาต้อนรับ, แล้ว
ต่างตั้งใจฟังคำพูดต่อไป.)

วิคตอร์.

๑

ท่านสถานายกและท่านสมาชิกทั้งหลาย. ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านเป็นอันมาก
ที่ท่านมีความเมตตาอนุญาตให้ข้าพเจ้าผู้ที่เป็นคนนอกคณะพูดในที่ประชุมของ
ท่าน. ข้าพเจ้าจะไม่พูดให้เปลืองเวลาของท่านเท่าใดนัก, และข้าพเจ้า
เป็นทหารก็จะขอพูดตรง ๆ อย่างทหาร. ข้าพเจ้าขอลาว่าถ้อยคำที่
นายพันโท มาร์ซีโย สหายของข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วนั้น, ถูกใจข้าพเจ้า
อย่างยิ่ง, และข้าพเจ้าก็เชื่อเช่นเพื่อนข้าพเจ้าว่าใจของทหารโดยมากเป็น
อยู่อย่างเช่นที่เพื่อนข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั้นทีเดียว. ส่วนถ้อยคำของ
มองสิเออร์บะสสิเลียน นั้นก็เป็นที่จับใจข้าพเจ้าจริง ๆ, เหมือนแทงถูกใจคำ
อย่างแม่นยำที่สุด. ท่านทั้งหลาย! ข้าพเจ้ารู้อยู่ดี, และนายพันโทมวรซีโยก็
รู้อยู่ดี, และมองสิเออร์บะสสิเลียน ก็รู้ดีเหมือนกัน, ว่าพระเจ้าแผ่นดินของ
ชาวคอโรเนียมิใช่ผู้ที่มีความเห็นแก่พระองค์เลย, และตั้งพระหฤทัยอยู่เสมอ
ที่จะทำนุบำรุงประชาชนให้ได้รับความสุขมากที่สุดที่จะรับได้. แต่, อนิจจา,
ท่านทั้งหลาย พระราชาโสมบายและพระคำริทของพระเจ้าแผ่นดินเปรียบเหมือน
เรืออันอ่อนปลอยลอยไปในน่านน้ำที่เต็มไปด้วยหินโสโครก, จึงติดเสียบ้าง,
บอบสลายเสียบ้าง, อับปางเสียบ้าง, ไม่มีใครจะได้ตลอดรอดฝั่งไปได้. นำ
เสียใจมิใช่หรือท่านทั้งหลาย ? แต่คงไม่มีใครเสียใจยิ่งไปกว่าพระองค์
พระเจ้าแผ่นดินเอง. พระองค์ได้ทรงพยายามมานานักแล้วที่จะข้าม

อุปสรรคต่าง ๆ, แต่จะทรงหันไปทางใดก็ประสบแต่กำแพงซึ่งเรียกว่า พระกรรมบุญแบบปกครอง, ซึ่งมอบอำนาจโดยมากไว้ในมือแห่งคณะเสนาบดี, ผู้ที่รับผิดชอบโดยตรงต่อรัฐสภา. และรัฐสภาเป็นอย่างไรท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่ไม่ใช่หรือ ? (ผู้ฟังตอบว่า "รู้ ! รู้ ! อยู่ในเงื้อมมือพวกอำมาตย์ อภิปราย !") พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงใช้พระขันติธรรมออกกลั่นและพระหฤทัยเย็นมานานแล้ว, ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ. ในที่สุดจึงทรงตกลงพระหฤทัยที่จะทรงเสียดพระบารมี. ท่านทั้งหลายได้ทราบแล้วไม่ใช่หรือ ว่าคณะเสนาบดีได้นำร่างกฎหมายว่าด้วยการมอบอำนาจอำนาจการรถไฟทั่วราชอาณาจักร อีกรทั้งถนนหนทาง, ลำคลอง, แลการไปรษณีย์โทรเลข, โทรศัพท์, อีกรทั้งการคมนาคมทางอากาศไว้ในมือแห่งสภาการรถไฟ ? (ผู้ฟังตอบว่า "รู้แล้ว !") นั่นแหละ, เมื่อเขาได้จัดการรักษาบริภักษาในรัฐสภาเสร็จแล้ว, เขานำร่างขึ้นถวายพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงลงพระนามอนุมัติ. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงยอมลงพระนาม. (ผู้ฟังแสดงความประหลาดใจ, มีรื่องว่า "งั้นหรือ" เป็นต้น.) พระเจ้าแผ่นดินไม่ยอมพระราชทานพระราชานุมัติ, เพราะทรงเห็นว่ากฎหมายนั้นเท่ากับมอบให้บรรดาผู้ที่ทำงานรถไฟและในแผนกอื่น ๆ อีกรเกือบครึ่งแผ่นดินเป็นทาสของสภา. (ผู้ฟังรื่องว่า "ถูก ! ถูก !") พระเจ้าแผ่นดินไม่ยอมลงพระนามในประกาศกฎหมายนั้น. ผลเป็นอย่างไรท่านทราบไหม ? หรือถ้าจะรอฟังก็คงได้ทราบในไม่ช้า (นั่งลง.)

(ผู้ฟังโหยหวนกันเอะอะ, ตามกันว่า "ก็เป็นอย่างไรละ" เป็นต้น. มีสมาชิกคน 1 ยืนขึ้นและคำนับสภานายก.)

คัสสิโย.

อะไร, ปรีโม ?

ปรีโม.

ท่านสภานายก. ข้าพเจ้าเป็นคนเรียงพิมพ์อยู่ในโรงพิมพ์ของรัฐบาล วันนี้ข้าพเจ้าได้เห็นร่างประกาศฉบับหนึ่งซึ่งเจ้าหน้าที่ส่งมาให้เรียงพิมพ์, เป็นของประหลาดคดีคดีหมายของข้าพเจ้า. ใจความแห่งประกาศนั้นมีความว่า คณะเสนาบดีได้สังเกตเห็นด้วยความเสียใจมานานแล้วว่า สมเด็จพระ

พระเจ้าวิคตอร์ผู้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินของเรามีพระสตีฟเฟ่นเพื่อน, คณะเสนาบดีว่าลึกลงถึงประโยชน์แห่งชาติบ้านเมืองเป็นที่ตั้ง, จึงได้ปรึกษาพร้อมกันอันเชิญสมเด็จพระเจ้าวิคตอร์ออกจากราชสมบัติ เพื่อให้ได้มีเวลาพักผ่อนพระกายและพระหฤทัย.

(สมาชิกทุกคนนอกจากสัมมารโค, แสดงความประหลาดใจ.)

คัสสิโยกับเซโนเปียกระซิบพูดกัน.)

สัมมารโค

(ลุกขึ้นยืนและโบกผ้าเช็ดหน้า.) ซโย ! ซโย ! หมกอุปสรรคของเราแล้ว !

ปะสิลียอน.

(ลุกขึ้นและพูดอย่างโกรธ.) บ้า ! บัดซบที่สุด ! นึกว่าเขาทำเพื่อประโยชน์ของเราหรือ ? เปลาเสย เขาทำเพื่อประโยชน์ของเขาเองต่างหาก. พระเจ้าวิคตอร์ก็คขวางเขา, พวกเสนาบดีจึงเอาออก, ไม่เข้าใจหรือ ?

สัมมารโค.

สหายไม่ต้องสอนฉัน. ฉันเข้าใจอยู่แล้ว, และฉันเห็นว่าเราทั้งหมดควรขบใจคณะเสนาบดี - (ผู้ฟังร้องเอะอะว่า "ขบใจทำไม ?") - ขบใจที่เขาได้กระทำกิจที่เรากำลังคิดจะทำอยู่แล้ว. ตอนนี้ไป เราก็คอยขมมือเปิบเท่านั้น.

ปะสิลียอน.

แกมีความเห็นเช่นนั้นจึงว่าแกบัดซบ. คณะเสนาบดีหรือจะยอมให้เราขมมือเปิบเช่นแกว้า ? ปรีโม, ในประกาศมีปรากฏหรือเปล่าว้า เขาเอาใครเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ?

ปรีโม.

ปรีนซ์ มอนตะโรสะ. ! (ผู้ฟังพยักเพยักกัน.)

ปะสิลียอน.

มอนตะโรสะ ! สหายทั้งหลายได้ยินไหม ? มอนตะโรสะ, "เพ็ชฌฆาตมอนตะโรสะ", ผู้ที่ได้ประหารพวกญาติพี่น้องของเราบรรลัยลงไปหลายร้อยคนในบ่อถ่านศิลาที่เว็นทิมิล; มอนตะโรสะที่จับพวกหัวหน้าคนรถไฟยิงเสียเมื่อสองปีมานี้โดยมิได้พิจารณาเลยว่ามีโทษผิดจริงหรือไม่; มอนตะโรสะ, ผู้มือเปื้อนแดงไปด้วยเลือดแห่งพี่น้องของเรา; มอนตะโรสะอมาตย์แก้วของคณะดิเบรวัล, และมีตรแก้วของพวกเศรษฐียิว !

- โยเน่สคอน. เพื่อนยังลืมอะไรเสียอีกอย่างกระมัง ? ใครเป็นท่านผู้หญิงมอนตะโรสะ, รู้ไหม ?
- บะสลียอน. รู้ว่าเป็นผู้หญิงยิว, แต่จำชื่อเคิมไม่ได้.
- โยเน่สคอน. เคิมชื่อเรเบ็คคา มาร์กซ์, เป็นลูกสาวของนาทาน มาร์กซ์, นายธนาคาร; และท่านผู้หญิงนั้นมีน้องชายชื่อซามูเอล มาร์กซ์, ซึ่งเรียกกันว่า -
- บะสลียอน. สัมมาร์โค !

(ทันทีที่นั่นสัมมาร์โคได้ชักปืนพกออกจากกระเป๋าโดยเร็ว, ตั้งใจจะยิงบะสลียอน, แต่วิคตอร์โคคไปจับสัมมาร์โคและบิกเอาปืนหลุดจากมือโคคโดยฉับพลัน, จึงไม่ทันยิง, แล้วสมาชิกก็ช่วยกันแย่งปืนและจับสัมมาร์โคไว้แน่น, กันไปไม่หลุด, เซโนเบียก็ลงหยิบเชือกเส้น 1 จากใต้โต๊ะโยนไปให้สมาชิกที่จับ, เขาก็มัดสัมมาร์โคไว้กับเก้าอี้อย่างแน่น, สมาชิกต่างชมเชยว่าท่านนายทหารโคคช่วยชีวิตของบะสลียอนไว้ได้ด้วยความว่องไวและกล้าหาญ.)

- คัสสิโย. ยกเอาไปวางไว้ที่มุมห้องก่อน, แล้วเราจะได้ปรึกษากันต่อไปว่าจะควรทำอย่างไรแก่อาโยโล่สัก. (เขายกเอาสัมมาร์โคไปวางที่มุมขวาแห่งคานหลัง) ขอโปรดสหายโยเน่สคอนที่โคคบอกให้เรารู้ตัวโล่สักของเรา. สหายทั้งหลาย, เหตุการณ์ได้เป็นไปแล้วซึ่งทำให้เราจำเป็นต้องใคร่ครวญดูให้ดีว่าควรจะดำเนินการอย่างไรต่อไป. ในเวลานี้เรายังไม่รู้ว่าคณะเสนาบดีจะออกทำอะไรต่อไป, ฉะนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะของเราจะต้องคิดเตรียมการป้องกันตัวก่อนที่จะคิดอะไรอื่นทั้งหมด. เราได้รู้แล้วว่าจากระบุรุษของคณะเสนาบดีได้ปลอมเข้ามาอยู่ในหมู่เรา, และคงจะได้รายงานกิจการทั้งปวงที่เราได้ปรึกษากันแต่ก่อน ๆ นี้เสียหมดแล้ว, จึงเป็นการจำเป็นที่เราจะต้องเปลี่ยนแปลงแผนความคิดของเราทั้งหมด, และจะต้องย้ายที่ประชุมของเราด้วย. แต่ก่อนที่เราจะคิดวางรูปการของเราอย่างใด ๆ, ข้าพเจ้าขอถามนายพันโท มาร์ซีโยว่า, เมื่อคณะเสนาบดีได้เชิญเสด็จพระเจ้าแผ่นดินออกเสียจากตำแหน่งแล้วเช่นนี้, ฝ่ายทหารจะยังคงถือมั่นอยู่

อยู่ในความภักดีต่อพระเจ้าวิคตอร์, หรือจะยอมเข้าข้างคณะของเราเพื่อช่วยกันกำจัดคณะเสนาบดีผู้ทุจริต ?

มารซีโย.

(ยืนขึ้นพูด.) ท่านสภานายก. ท่านถามข้าพเจ้าโดยตรง ข้าพเจ้าก็จะขอตอบโดยตรง. ข้าพเจ้าเชื่อว่าข้าพเจ้าพูดได้แทนทหารโดยมาก, ว่าข้าพเจ้าและทหารยังคงเชื่อมั่นอยู่ในความภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าวิคตอร์ผู้ทรงเป็นจอมทัพของข้าพเจ้า, และถ้าคณะของท่านจะคิดทำการใดที่มีได้เนื่องด้วยการประทุษร้ายต่อพระองค์จอมทัพของข้าพเจ้าแล้ว, ข้าพเจ้าก็จะเต็มใจทำการร่วมมือกับท่าน. (นั่งลง.)

บะลีเลียน.

(ยืนขึ้นพูด.) ข้าพเจ้าก็ขอกล่าวแก่ท่านสภานายกและสหายทั้งหลายว่าข้าพเจ้ายังคงมั่นอยู่ในความภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าวิคตอร์, ซึ่งอัยพวกอมาตย์ทุจริตได้ชวนกันคิดขบถเอาออกเสียจากราชสมบัติ, การที่พวกอมาตย์ได้ทำเช่นนี้เป็นพยานสำแดงปรากฏชัดอยู่ว่า สมเด็จพระเจ้าวิคตอร์ทรงมีพระหฤทัยสุจริตเกินไป จึงเป็นอุปสรรคแก่อัยพวกทุจริต. ส่วนสหายทั้งหลายจะตกลงกันอย่างไรก็ตาม, แต่ส่วนตัวข้าพเจ้าจะไม่ขอหยุดยั้งยิ่งจนกว่าจะได้เห็นสมเด็จพระเจ้าวิคตอร์ได้กลับขึ้นประทับบนบัลลังก์แห่งพระชนกของท่าน !

โยเน่สกอน.

(ยืนขึ้นพูด.) บะลีเลียนพูดถูก! ข้าพเจ้าอีกคนหนึ่งขอประกาศตนเป็นข้าสมเด็จพระเจ้าวิคตอร์, และขอปฏิญาณว่าจะพยายามโดยสุจริตกำลังและร่างกายของข้าพเจ้าที่จะให้พระองค์ได้กลับขึ้นทรงราชย์, เพื่อทรงบำราบพวกพาลทุจริตให้พ่ายแพ้พระบารมี. สหาย, ใครเข้าข้างข้าพเจ้าและบะลีเลียนบ้าง ?

(สมาชิกโดยมากยืนขึ้นและร้องว่า "เราเข้าด้วย !" มีบางคน, เป็นส่วนน้อย, ยังคงนั่งตลิ่งอยู่. คัสสิโยตะ, พวกที่ยืนจึงนั่งลงหมด.)

คัสสิโย.

สหายทั้งหลาย ข้าพเจ้าแลเห็นชัดแล้วว่าโดยมากผู้ที่มาประชุมในที่นี้มีความเห็นอย่างไร, ฉะนั้นการที่จะลงคะแนนในปัญหาเดิมก็เห็นจะเป็นอันคงได้กระมัง ? (สมาชิกโดยมากร้องขึ้นว่า "งค ! งค !") ถ้าเช่นนั้น

ปัญหาว่า เราจะใช้ลักษณะปกครองเป็นอย่างไรบ้างหรือราชาธิปไตยก็เป็นอันไม่ต้องพิจารณาต่อไป. ว่าอย่างไร เซโนเบีย ?

เซโนเบีย.

(ยืนขึ้นพูด.) ท่านสภานายกและสหายทั้งหลาย. วิสัยของวิญญูชน หากว่าได้คิดหรือทำอะไรผิดไปแล้ว, เมื่อรู้สึกก็ต้องยอมเปลี่ยนความคิด. ข้าพเจ้ารับสารภาพว่าข้าพเจ้าได้คิดผิดไปด้วยความหลงใหลในลัทธิมากเกินไป. แต่โลกนี้ไม่ใช่จะอยู่ได้โดยอาศัยลัทธิ; เราจำเป็นต้องพึ่งเล็งดูสิ่งที่พบประเดี๋ยวหน้าอยู่. เหตุการณ์ที่ได้เป็นไปแล้วในวันนี้ ทำให้ข้าพเจ้าแลเห็นความจำเป็นที่จะต้องลดความหลงของข้าพเจ้าในทางลัทธิ, และคำนึงถึงความเป็นจริงและความเหมาะสมแก่สภาพของเราในเวลา. ฉะนั้นข้าพเจ้าอีกคนหนึ่งขอประกาศตนเป็นข้าสมเด็จพระเจ้าวิคตอร์, และจะใช้กำลังกายและกำลังความคิดของข้าพเจ้าเพื่อสนับสนุนในการให้สมเด็จพระเจ้าวิคตอร์ได้กลับขึ้นทรงราชย์อีกจงได้.

(พวกสมาชิกทุกคนลุกขึ้นตะโกน "โฮโย !" กันแข่งแซ่. คัสสิโยจับมือกับเซโนเบียด้วยความพอใจอย่างจริงจัง. ขณะนี้โทรศัพท์กริ่งขึ้น. สมาชิกสงบเฮฮาลงทันที.)

เซโนเบีย.

เลข ! - ถูก. บะสลียอน, เปิดประตู.

(บะสลียอนไปเปิดประตู. วินเข็นตัวออกมาโดยอาการกระหืดกระหอบ. บะสลียอนปิดประตูนั้นกลอน.)

วินเข็นตี.

ใส่ศึก ! ใส่ศึก !

คัสสิโย.

อะไร, วินเข็นตี ? เล่าไปสิ.

วินเข็นตี.

อ้ายยิวอัปรีย์ ! อ้ายเลวี ! มันพาตำรวจไปที่ห้องที่ประชุมสภากรรมการ, จับเอาตัวคอริโยโลกับกรรมการไปได้อีกสามสี่คน. ฉันท้องนั่งอยู่ข้างประตูจึงหนีรอดมาได้. ได้ยินเลวีอวความมันเป็นคนรับใช้ของพวกยิว เศรษฐี. มันคุยว่ารัฐบาลจะส่งทหารมาจับพวกเราที่นี่ด้วย. บางทีทหารจะมาถึงในไม่ช้า.

คัสสิโย.

เลวีไม่ได้เคยมาที่นี่เลย, มันจะบอกเจ้าหน้าที่อย่างไรถูก ?

วินเซ็นต์.

มันรู้จากเพื่อนของมันที่มาปลอมอยู่ในคณะเรา. อยู่ที่ไหน ? อ้ายสัมมารโค อยู่ที่ไหน ? (สมาชิกบางคนบอกให้.) อ้อ ! อ้ายฉิมหาย ! อ้ายจัญไร ! ยิวระยำ ! (ตรงไปที่สัมมารโคนั่งอยู่และเงื้อมัดขึ้น, แต่คนอื่น ๆ ห้ามไว้ และชี้ให้ความมัดไว้แล้ว, วินเซ็นต์จึงล้มมือลง.) มัดไว้แล้วคอกหรือ ? ถ้างั้นแล้วไปเถอะ.

คัสสิโย.

เราจะมีเวลาเลี้ยงไปเสียทันสมัย ?

วินเซ็นต์.

ขอมองคุณหน่อย. (ขึ้นยืนบนม้าและมองออกไปทางช่องหน้าต่างเล็กคานหลัง. พวกเขาสมาชิกลุกขึ้นและพูดคุยกันเอะอะอลหม่านด้วยความตกใจ. วิกตอร์ ไปยืนกลางและยกมือห้ามพวกเขาให้มีที่เกินเหตุไป, พวกเขาจึงสงบลงและทุกคนฟังคำพูด.) ไม่นั่น. แถวทหารกำลังเกินมานี้แล้ว.

วิกตอร์.

มีที่แห่งใดแห่งหนึ่งพอที่จะซ่อนได้บ้างไหม ? ถ้าพวกเขาเข้าที่ซ่อนเสียได้ชั่วคราวแล้ว, ฉันกับมาร์ซิโยจะรับอาสาพูดจากับทหารให้เป็นที่ยอมรับ.

คัสสิโย.

ที่ซ่อนมี.

วิกตอร์.

ถ้าฉันก็รีบเข้าไป, เร็ว ๆ เข้า.

คัสสิโย.

แต่ที่ท่านนายพันโทจะอยู่แต่ลำพัง -

วิกตอร์.

ไม่เป็นไรคอกนา. ออย่าชักช้า !

(คัสสิโย เขามีออกคอกเปิดประตูลับทางผนังคานขวา, และซ่อนสมาชิกเข้าทางช่องนั้นจนหมด, เหลือแต่ตัวเองกับบะสิลียอน, และสัมมารโค คงถูกมัดอยู่กับเก้าอี้.)

คัสสิโย.

บะสิลียอน, อยากรึอะไร ?

บะสิลียอน.

ฉันจะอยู่กับนายทหารทั้งสองนี้. เข้าไปเถอะ.

(คัสสิโย เข้าโรงไปแล้ว ประตูกลับปิดตามเดิม.)

วิกตอร์.

เอมิล, แกนี่เป็นเด็กที่สามารถเกินกว่าที่ฉันคาดหมาย, จริง ๆ นะ.

(จับมือกับบะสิลียอน.)

บะสิลียอน.

ข้าพระบาทยินดีมากที่ทั้งสองพระเดชพระคุณได้สมพระราชประสงค์.

วิกตอร์.

ดีมาก ! สมควรที่เป็นเชลยของบะสิลียอน, ผู้มีเลือดเจ้านายอยู่ในตัว. แกเขามาอยู่ในที่ล่อแหลมมาก, เอาตัวรอดได้ก็นับว่าอัศจรรย์มากแล้ว.

มารชีย.

ข้าพระบาทก็ได้นึกชมเชยมานานแล้ว, ว่ามีสมองก็ไม่แพ้ผู้ใหญ่.

(เสียงเคาะกิ่งที่ประตูหลัง.)

วิกตอร์.

มาแล้ว. (ไปนั่งเก้าอี้ที่คัสสิโยนั่งอยู่เดิม.) มานั่งด้วยกัน, ฟรานซิส.

(มารชียไปนั่งเก้าอี้ที่เซโนเบียนั่งอยู่เดิม.) เอาละ. เรามาที่นี่ด้วยกิจ
ส่วนตัวของเราละ.

(เสียงเคาะประตูอีก.)

วิกตอร์.

เอมิล, ไปเปิดประตู.

(บะสลียอนไปเปิดประตู. นายร้อยเอก มิลิติสออก. ข้างนอก

ประตูแลเห็นแถวทหาร. มิลิติสเดินตรงมาจนเห็นนายทหารนั่งอยู่ที่โต๊ะ
จึงหยุดและคำนับ.)

มารชีย.

อ้อ ! ขอโทษ, ชื้ออะไร ?

มิลิติส.

นายร้อยเอก มิลิติส ขอรับ.

มารชีย.

มาธุระอะไร ?

มิลิติส.

มาจับพวกขบถขอรับ.

มารชีย.

ใครใช้ให้แกมา ?

มิลิติส.

รับคำสั่งจากกองพันขอรับ.

มารชีย.

มีความเข้าใจผิดกันเสียแล้ว. ที่นี่ไม่มีพวกขบถ. ถ้ามีฉันผู้เป็นนายทหาร
รักษาพระองค์และราชองครักษ์คงไม่มานั่งอยู่ที่นี่.

มิลิติส.

ขอรับประทานโทษขอรับ, แต่ผมได้รับคำสั่ง -

มารชีย.

ฉันบอกแกแล้วแกยังไม่เชื่ออีกหรือ ?

วิกตอร์.

ปล่อยให้ฉันเถอะ, ฟรานซิส. - นี่แน่, นายร้อยเอก มิลิติส, แกรู้จักฉันไหม ?

มิลิติส.

(จ้องครุ่นหนึ่งแล้วตอบ.) ผมไม่สู้แน่ใจนักขอรับ.

(วิกตอร์ปลดทวนออก. มิลิติสตลิ่งอยู่ครู่ 1, แล้วยืนตรงและกระทำ

วันทียะห์ตัด.)

วิกตอร์.

จำได้ละสิ ?

มิลิติส.

พระเจ้าข้า.

วิคตอร์.

ฉันขอบอกให้แกทราบว่่า ที่นี้ไม่ใช่ของขบถ, เพราะถ้าเป็นของขบถฉันคงไม่เข้ามาอยู่ในนี้. เข้าใจไหม ? (มิลิตีสค่านับ.) กลับไปรายงานเถอะ, ว่ามาที่นี้แล้ว ไม่พบพวกขบถ. แล้วก็อย่าไปพูดขึ้นมาพบบัณฑิตหรือนายทหารอีกคนหนึ่งนี่, เพราะมีผู้ที่เป็นศัตรูต่อฉันคอยทำร้ายฉันอยู่. เข้าใจไหม ?

มิลิตีส.

ขอเดชะ. ข้าพระเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลครั้งนี้, จะนอกเหนือเหลือเกินไปประการใดพระราชอาณาไม่พบนเกล้าพบนกระหม่อม. เมื่อข้าพระเจ้าได้ทราบโดยกระแสพระราชดำรัสว่ามีผู้เป็นศัตรูมุ่งร้ายต่อไต่ฝ่าละอองธุลีพระบาทเช่นนั้น, ข้าพระเจ้าขอพระราชทานมอบกายถวายชีวิต, ขอพระราชทานอยู่ป้องกันพระยุคลบาทจนสู่ก่าดังของข้าพระเจ้า และทหารในบังคับบัญชาของข้าพระเจ้า.

วิคตอร์.

ดีแล้ว. ฉันชอบใจ (จับมือกับมิลิตีส.) ขอให้ลงไปคอยอยู่ข้างล่าง, ป้องกันอย่าให้ผู้ใดบุกรุกเข้ามาได้เป็นอันขาด. ถ้าฉันต้องการให้แกทำอะไรต่อไปจึงจะสั่งอีก. (มิลิตีสค่านับ.) อ้อ, เกือบลืมไป. อ้ายคนที่ถูกมัดคอยู่นั้นเป็นพวกของศัตรูฉัน. วานเอาลงไปคุมไว้ด้วย อย่าให้มันหนีได้.

(มิลิตีสสั่งทหาร 2 คนให้แก้ส้อมมาโรจากเก้าอี้และจับเอาเข้าโรงไปด้วย, แล้วบะสลีดยอนปิดประตู. พอประตูหลังปิดเรียบร้อยแล้ว, ประตูขวาก็เปิด และคัสสิโยกับพรรคพวกออกมาหมด, และยื่นหน้าไปทางที่นั่งของวิคตอร์, และมารซีโยก็ถูกลงจากที่นั่งยื่นหน้าเช่นนั้นแล้ว, คัสสิโยจึงก้าวหน้าออกมาหนึ่งก้าว, ก้มหัวค่านับ, แล้วอ่าน.)

คัสสิโย.

ขอเดชะ ! ข้าพระเจ้าทั้งหลายขอพระราชทานมอบกายถวายชีวิตไว้ต่อพระยุคลบาท, ขอพระราชทานอัญเชิญทรงรับตำแหน่งเป็นเซสาร์ จอมทัพ และเอกอัครมหานายก ทรงนำชาติคือโรมเนี่ยนขึ้นสู่ความเจริญยิ่ง โดยความมีชัยชนะต่อทุรชนผู้ทำให้ชาติเดือดร้อน. ขอพระองค์ผู้ทรงเป็นเซสาร์ของข้าพระเจ้าทั้งหลายจงทรงนำข้าพระเจ้าทั้งหลายบ่าราบเสี้ยนหนามแผ่นดินให้สูญสิ้นไปโดยพลัน, เหมือนดวงพระสุริยันบ่าราบความมืดมิดของอณาจักรแห่งโลกได้โดยพลันเมื่อยามอุทัยฉันเกิด. ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ.

(บัดนี้ทุกคนคุกเข่าชายลง, ยกแขนขวาขึ้นไปตรงหน้า, มือแบ
เอาฝ่ามือลง, ตามแบบชาวโรมันโบราณถวายคำนับเซสาร์.)

ทุกคน.

(พร้อมกัน.) "อเว เซสาร์ ! วิกตอร์ กัลลอรี่อิสส์ส ! อเว ! อเว !

ปิคมาน.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.

เรื่องรายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม*

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพเจ้าอ่านหนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งพบ "เมื่อไรหนอ" ทาง ๆ ข้าพเจ้าเป็นคนชอบอ่าน "เมื่อไรหนอ" เพราะธรรมดาคนที่รู้สึกตนว่าใจยอมพอใจชมบุญผู้ฉลาด ข้าพเจ้าเชื่อมั่นอนว่าท่านผู้ถาม "เมื่อไรหนอ" นั้น ต้องเป็นคนฉลาด ถ้ามีฉนั้นที่ไหนจะค้นหาข้อความเก่ง ๆ มาถามได้มากมายเช่นนั้น ข้อที่จับใจข้าพเจ้าที่สุดคือข้อที่ถามว่า "เมื่อไรหนอเราจะมีปาลิเมนต์" จริงทีเดียว ทำไม เราก็คิวไลซ์แล้วจะมีปาลิเมนต์บ้างไม่ได้ทีเดียวหรือ แต่ญี่ปุ่นยังมีได้

วันนั้นเป็นวันร้อนมาก ข้าพเจ้านอนอ่านหนังสือพิมพ์ ร้อยสบายอยู่ ก็พอได้รับคำสั่ง ทานสาราณียกรให้ไปฟังการประชุมในปาลิเมนต์เรื่องงบประมาณทหาร ข้าพเจ้าก็รีบเตรียมตัวไป เมื่อข้าพเจ้าออกจากบ้านนั้นบ่ายสัก 5 โมงแล้วเพราะฉนั้นต้องรีบร้อนมาก ที่ประชุมเปิดตั้งแต่บ่าย 3 โมงแล้ว ข้าพเจ้าไปก็ตรงไปที่เฉลียงสำหรับพวกหนังสือพิมพ์ เห็นแผนกระดาษวางอยู่บนโต๊ะทุก ๆ โต๊ะ เขียนชื่อหนังสือพิมพ์ไว้ ข้าพเจ้าตรงไปที่มีกระดานเขียนชื่อ "ทวีปัญญา" แล้วนั่งลง เมื่อข้าพเจ้าไปถึง ทานอรรถมหาเสนาบดี (ไปรมมีนิสเตอร์) กำลังชี้แจงเรื่องงบประมาณนั้นอยู่ ข้าพเจ้าบันทึกคำพูดของท่านพวกเมมเบอร์ต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

อรรถมหาเสนาบดี .- "ตั้งแต่เดิมมาการทหารนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเป็นธรรมดาชาติใดที่มีความประสงค์จะเป็นไทยยอมต้องคึกการป้องกันบ้านเกิดเมืองบิทร โบราณราชประเพณีท่านจึงได้จัดให้บรรดาชายฉกรรจ์เป็นทหารทั้งสิ้นไม่วั้นหน้า ... .."

* คัดจาก ส. ศิวลักษณ์ (ผู้รวบรวม), หนังสือสนุก (พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2508), หน้า 95 - 104.

นายเอศร์ .- ข้าพเจ้าขอรับรองในข้อที่ท่านอรรมหาเสนาบดีกล่าว ข้าพเจ้าอาจชักจูงสิ่งซึ่งจะให้เห็นเป็นพยานได้ดังนี้ คือ เมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์ ... .."

ประชาชน .- (สปีเกอร์) "รอก่อน รอก่อน ยังไม่ถึงเวลาที่ท่านจะแสดงโวหาร"

อรรมหาเสนาบดี .- ข้าพเจ้ากล่าวอยู่ว่าบรรดาชายฉกรรจ์ต้องเป็นทหารทั่วหน้าก็เมื่อแต่โบราณกาลยังเป็นเช่นนี้แล้ว ทำไมในกาลบัดนี้เราจะยับยั้งอยู่หรือ ก็การทหารซึ่งเป็นการสำคัญครั้งนั้น ครั้งนี้ไม่สำคัญหรือ ก็สำคัญเหมือนกัน ถ้าเราตกลงเห็นเช่นนี้แล้ว เราจะทำอะไร ก็ควรต้องคิดอ่านบำรุงการทหารให้เจริญเทียมทันชาติอื่นเข้าบ้างจึงจะถูกแต่ก่อนอำนาจเป็นใหญ่ จะจัดการสิ่งใดก็ล้วนจะสำเร็จได้เพราะอำนาจ เดียวนี้อะไรเป็นใหญ่ เงินเป็นใหญ่ไม่ใช่หรือ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ที่ประชุมคงจะเห็นได้ว่า ถ้าประสงค์ความเจริญของทหารซึ่งเป็นความเจริญของบ้านเมืองแล้ว ก็ต้องช่วยให้รัฐบาลได้จัดการทหารให้ดำเนินไปโดยสะดวกตามที่ใดกะไว้ แลได้อ่านให้ท่านฟังแล้ว ขอให้ที่ประชุมพร้อมกันอนุญาตให้รัฐบาลใช้เงินแผ่นดินสำหรับการทหารตามที่ขอขึ้นเถิด

นายเอศร์ .- ข้าพเจ้าขอกล่าวแสดงให้แจ้งเหตุผลว่า เหตุไรข้าพเจ้าจึงรับรองลงเนื้อเห็นด้วยกับท่านอรรมหาเสนาบดี ในที่นี้ข้าพเจ้าจะขอเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระนารายณ์ราชาธิราชเจ้า สมเด็จพระนารายณ์ราชาธิราชเจ้าคือเป็นพระเจ้าอยู่หัวครองสิริราชสมบัติอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา กรุงศรีอยุธยาคือกรุงเก่า กรุงเก่าคือสมเด็จพระเจ้ารามราชาธิราชที่ทรงสร้าง สมเด็จพระเจ้ารามราชาธิราชคือที่เรียกกันว่า พระเจ้าอุทอง พระเจ้าอุทองนี้เสด็จมาจากเมืองเพนนคร เพื่อเสด็จมาหาที่สร้างพระนครใหม่ พระนครใหม่นี้คือกรุงศรีอยุธยา กรุงศรีอยุธยาคือกรุงเก่า สมเด็จพระนารายณ์ราชาธิราชนั้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติ ณ กรุงเก่าองค์หนึ่ง ขอนี้มีหลักฐานแน่นอน คือได้ความจากจดหมายเหตุของเจ้าแม่วัดกุสิต เจ้าแม่วัดกุสิตได้จดหมายเหตุเรื่องราวไว้พิสดารเป็นราชประวัติกรุงเก่า มีข้อความแปลกประหลาดยิ่งกว่าข้อความที่มีอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าที่ตีพิมพ์ไว้แล้วนั้นหลายพันหลายหมื่นส่วน ประวัตินี้แต่งโดยเจ้าแม่วัดกุสิต เมื่อจุลศักราช 992 ปี ต้นฉบับเดิมของจดหมายเหตุนั้นอยู่ที่เราเอคิเตอร์ ... .. โอย ขอรับรองประชาชนโทษเปลวไป ... .. อยู่ที่ข้าพเจ้า ไม่ใช่แต่เท่านั้น ข้าพเจ้ายังมีสมุดภาษาฝรั่ง ศาสตร์อีกเล่มหนึ่ง เรื่อง

สมเด็จพระนารายณ์เรียกชื่อตามภาษาฝรั่งเศสตั้งชื่อ "ฮิสตอเรียนารายณ์" ตั้งหนังสือเล่มนี้แต่งโดยคนชาวชาติฝรั่งเศสคนหนึ่ง ซึ่งได้มาอยู่กับท่านเจ้าพระยาวิไชยเณทร์ เจ้าพระยาวิไชยเณทร์คือชาวชาติฝรั่งเศสชื่อเดิมชื่อ "ฟอลคอน" ตั้งนี้ชายชาวชาติฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้แต่งหนังสือชื่อ ฮิสตอเรียนารายณ์นั้น เป็นคนชอบพอกันเคยกับท่านเจ้าพระยาวิไชยเณทร์ ฟอลคอน หนังสือซึ่งแต่งโดยชายชาวชาติฝรั่งเศสนั้น เป็นหนังสือฝรั่งเศสแปลโดยท่านสังฆราชปลัดละกัวบิณ เป็นภาษาไทย หนังสือชื่อ "ฮิสตอเรียนารายณ์" ซึ่งแต่งโดยชายชาวชาติฝรั่งเศสซึ่งเป็นคนชอบพอกับท่านเจ้าพระยาวิไชยเณทร์นั้น มีข้อความพิสดารนำอ่านน่ารู้ น่าฟังยิ่งกว่าที่มีในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าหลายร้อยเท่า ในหนังสือจดหมายเหตุแต่งโดยเจ้าแม่วัดกุฎีกับหนังสือภาษาฝรั่งเศสนั้น มีกล่าวข้อความพิสดารถึงการเสด็จประพาสของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชกุมาร มีสิ่งนำอ่านน่าฟังอยู่มาก แต่ที่น่าประหลาดนักคือมีเรื่องกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้านารายณ์ราชกุมารเสด็จเที่ยวทรงขบขันสนทนากับหนึ่งซึ่งเป็นที่นาพิศวงแก่ชาวกรุงเก่าแลชาวสมุทรีมาก คือสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้านารายณ์ราชกุมารนั้นไ้ทรงโปรดฯ ให้ชายชาวชาติฝรั่งเศสผู้หนึ่งเฝ้าชายชาวชาติฝรั่งเศสนี้เป็นพวคามาตั้งห้างค้าขายอยู่ที่ตำบลท่ากระโทมกรุงเก่า ชายชาวชาติฝรั่งเศสคนที่ตั้งใจกล่าวมาแล้วนี้ได้นำยานอย่างใหม่มาถวายสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชกุมาร เรียกตามภาษาฝรั่งเศสตั้งชื่อ "ออโตโมไบล์" ตั้งนี้ ยานชนิดที่ฝรั่งเศสเรียกว่า "ออโตโมไบล์" นี้ คือเป็นรถชนิดหนึ่งซึ่งเดินไปด้วยไม่อาศัยแรงม้าเลยใช้อาศัยน้ำมันมะพร้าวทำให้เกิดเป็นแก๊สขึ้น เดินไปเปรียบคล้ายรถไฟที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ รถชนิดที่ฝรั่งเศสเรียกว่าออโตโมไบล์นี้ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชกุมาร ได้ทรงประพาสพวพระทัยเสด็จไปเที่ยวแต่จำเพาะชาหลวงเดิม 9 คน คุณเล็ก 1 คุณปาน 1 ทั้ง 2 คนนี้เป็นบุตรหม่อมเจ้าบัวพระนมเอก นายทองคำบุตรเปรมพระนมรอง 1 นายสังบุตรเจ้าพระยาพิษณุโลก 1 นายเรือง มอญ บุตรเจ้าพระยารามจักรรงค์ 1 นายหวาน แหกบุตรเจ้าพระยาไทรบุรี 1 นายน้อย ยะทิปะ แหก บุตรพระยาราชวังสัน แหก 1 นายเดือน บุตรพระยามหาอำมาตย์ 1 นายบุญนาค บุตรพระยาเพชรพิไชย 1 รวมชาหลวงเดิมที่พวพระทัย 9 นายด้วยกัน แต่ชาหลวงเดิม 9 คนนี้ล้วนเป็นเด็กมีอายุคล้าย ๆ กันกับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชกุมารทั้งนั้น... .."

ผู้ส่งข่าวของเขาไม่ได้จกจำพูดของนายเกศร์ต่อไป เพราะแลไม่เห็นว่ามีข้อความ
เกี่ยวข้องกันงบประมาณทหารอย่างไร ส่วนนายเกศร์นั้นพูดเรื่อยไปประมาณเกือบชั่วโมง
หนึ่ง

ประธาน .- "ข้าพเจ้าฟังท่านสมาชิกมานานแล้ว ก็ยังไม่เห็นกล่าวข้อความอะไร
ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังปรึกษากันอยู่เลย"

นายเกศร์ .- "ถ้าท่านยอมให้ข้าพเจ้ามีเวลาอีกหน่อย ข้าพเจ้าก็จะได้ตั้งใจ
พยายามที่จะกล่าวถึงทหารเมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า ตามที่มีกล่าวถึงในประวัติ
แต่งโดยเจ้าแม่วัคคีสิตกัม... .."

เสียงจากหลังประธาน .- "เลิกที เลิกที"

ประธาน .- "เจ็บบ เจ็บบ"

นายเกศร์นั่งลงแสดงกิริยาไม่สู้พอใจนัก

ตอนนี้ไม่มีเมมเบอร์แสดงโวหารอีกหลายท่าน แต่จะเป็นเพราะเหตุไรไม่ทราบ ผู้
ส่งข่าวของเราจำไม่ได้ หรือลืมจกอะไรอย่างหนึ่ง เพราะฉันมาได้อีกต่อเมื่อฝ่ายพวกคัดค้าน
พูดจกต่อไป

นายทวน .- ข้าพเจ้าจะขอกล่าวสุนทรกถาแต่พอสมควรแก่เวลาจกต่อไป

ข้อ 1 เราต้องการที่สุด ขอให้เจ้านายของเราทรงพระราชดำริถึงตัวข้าพเจ้า
ผู้มีอายุมาก

ข้อ 2 เราต้องการที่สุด เพื่อให้ชนทั้งหลายเข้าใจว่าเราเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียว
ทอแผนดิน

ข้อ 3 เราต้องการที่สุด เพื่อให้เปิดทางให้ผู้มีสติปัญญาเฉลียวทอแผนดิน เช่นตัวเรา
ออกตัวออกหน้าอาสาแสดงสติปัญญาความดีได้โดยสะดวก มีให้มีที่กิดขวางจนไม่ต้องแลดูเสียก่อน
วาลมพัตมาทางไหน

ข้อ 4 เราต้องการที่สุด ในการที่เปิดปากมนุษย์ให้แสดงโวหารอธิบายได้ตามสติ
ปัญญา โดยไม่ต้องกลัวตักคุก

ข้อ 5 เราต้องการที่สุด ในตัวบุคคลสามารถ คือเสนาบดีและอธิบดี เจ้ากรมปลัด
กรมผู้ช่วย แม่ทัพนายทหารพลทหารที่รู้จักหน้าที่ของตน คือรู้จักว่าใครเป็นผู้มีสติปัญญาสำคัญ
ต่อแผ่นดินแล้ว แลพึงเลี้ยงดูนั้น

ข้อ 6 เราต้องการที่สุด ในผู้ที่ตั้งอยู่ในยุคิธรรม เพื่อเป็นความสุขแก่มนุษย์คือเป็น
ต้นว่าผู้พิพากษาตุลาการ เมื่อถูกติเตียนโดยผู้มีสติปัญญาสำคัญต่อแผ่นดิน อายาตตสันกักขังผู้ตัก
เตือน 7 วันฐานหมิ่นประมาทศาล

ข้อ 7 เราต้องการที่สุด ในท่านผู้มีสติปัญญาแลรู้วิชาเก่าแก่กว่าผู้อื่นจริง สำหรับ
เป็นผู้ช่วยแนะนำในราชการบ้านเมืองทั่วไปให้มีความเจริญโดยฉับไว ทันเวลา

ข้อ 8 เราต้องการที่สุด ในพวกเราให้รู้วิชาลึกซึ้งจริง ๆ ทุกคน ควรตั้งใจ
เรียนให้มีความรอบรู้ แม้อย่างน้อยเพียงเสมอตัวเรา

ข้อ 9 เราต้องการที่สุด ให้ตัวเรามีความนับถือแม่หญิงทุกคนแลให้แม่หญิงได้มี
ความรู้วิชา แลมีความดีเทาแก่บุรุษทั้งหลาย

ข้อ 10 เราต้องการที่สุด ให้พวกเรามีความรู้สึกในความรักชาติ ศาสนา แล
ประเทศที่เกิดของตน แลให้มีความอายแก่ชาติชาวต่างประเทศ แลอย่าอวดดีเยอหยิ่งว่าเรา
รู้มากแล้วพอแล้ว ไม่ต้องพึงเลี้ยงใครอีก

ข้อ 11 เราต้องการที่สุด ที่ให้คนทั้งหลายเห็นว่า เราเป็นคนกล้าหาญ หมั่นเพียร
แลกัญญต่อชาติ แลเต็มใจที่จะรับหน้าที่ทำการใหญ่ทุกอย่างทุกสิ่ง

ข้อ 12 เราต้องการที่สุด เพื่อให้ประเทศบ้านเมืองอันเป็นที่เกิดของเราเป็น
สิวิไลซ์โดยไม่ต้องอาศัยผู้อื่น นอกจากผู้มีสติปัญญาสำคัญต่อชาติศาสนาแลบ้านเมืองของเรา
เอง

ข้อ 13 เราต้องการที่สุด ในการที่คนเราจะไม่ไว้ใจคนที่ตีแพผูก อ่างตำหรับตำรา
ฝรั่งโดยไม่มีจริงเลยนั้น

ข้อ 14 เราต้องการที่สุด ให้ท่านทั้งหลายเห็นว่ามีแต่ผู้ปกครองก็ไม่ได้ มีแต่ไพร่
พลเมืองก็ไม่ได้ ต้องมีทั้งสองจำพวก ต้องอาศัยกันแลกัน

ข้อ 15 เราต้องการที่สุด เพื่อให้ท่านทั้งหลายเห็นว่าทั้งผู้ปกครองทั้งไพร่พลเมือง
ต้องอาศัยผู้มีสติปัญญาสำคัญต่อชาติ ช่วยแนะนำให้เดินไปในมรรคาอันถูกต้อง

ข้อ 16 เราต้องการที่สุด ที่จะให้ท่านทั้งหลายเห็นว่าร่างกายของมนุษย์ก็คือ สัตว์
เคี้ยวหนูกินก็ ถ้าไม่บริบูรณ์ก็ยอมไม่เป็นที่เจริญตา

ข้อ 17 เราต้องการที่สุด ให้ท่านทั้งหลายเห็นว่าในสมัยนี้เมืองเรายังมีขอบกพร่อง
สำคัญอยู่ คือยังไม่ได้ฟังคำแนะนำจากเพื่อนแห่งผู้มีวิชาจริง เช่นตัวเรา

ข้อ 18 เราต้องการที่สุด เพื่อให้ท่านผู้มีหน้าที่ปกครองพวกเราทอดพระเนตร
เห็นความดีความสามารถของผู้มีความดีความสามารถ

ข้อ 19 เราต้องการที่สุด ที่จะให้ผู้มีความดีความสามารถจริงได้มีโอกาสทำงาน
ทั่วไปแม้อย่างน้อยสัก 3 วัน

ข้อ 20 เราต้องการที่สุด ให้ผู้ที่มิทรัพย์ไซ้ เงินค่านั่งสือของเรา

ข้อ 21 เราต้องการที่สุด ให้ผู้ที่ยังมิได้ซื้อหนังสือของเราคิดอ่านลงซื้อซื้อทันที

ข้อ 22 เราต้องการที่สุด เพื่อให้ที่ประชุมนี้มีความเห็นตามเราผู้มีสติปัญญาสำคัญ

ตอบานเมือง

ข้อ 23 ... ..

เสียงจากหลังประธาน .- "ยังมีอีกข้อ"

นายทวน .- "ยังมีอีกสองสามข้อ ข้อ 23 ... .."

เสียงจากหลังประธาน .- "เราต้องการที่สุดที่จะฟังคนอื่นพูด"

นายทวน .- "ข้าพเจ้าขอให้ท่านผู้เป็นประธาน ได้โปรดใช้อำนาจให้ข้าพเจ้าได้มี
โอกาสพูดให้จบ"

ประธาน .- "ได้ แต่ขอให้ท่านพูดในประเด็น"

นายทวน .- "ข้าพเจ้าก็พูดในประเด็นอยู่แล้ว"

เสียงจากหลังประธาน .- "เถียงนายก เถียงนายก เถียงนายก"

ประธาน .- "เงี้ยบ เงี้ยบ"

นายทวน .- "ข้อ 23 เราต้องการที่สุด ... .."

เสียงจากหลังประธาน .- "ไม่จริง เราไม่ต้องการเลย"

เสียงจากที่อื่น .- "เลิกที เลิกที"

ประธาน .- (ตบโต๊ะ) "เงี้ยบ เงี้ยบ"

อรรคมหาเสนาบดี .- "ข้าพเจ้าขอแนะนำว่าให้จัดการแสดงโศกนาฏกรรมเสียที มิฉะนั้นจะเสียเวลามากไป"

นายทวน .- "อะไร ท่านอรรคมหาเสนาบดีจะปิดปากเมมเบอร์ไม่ให้ผู้ที่เคี้ยวหรือ นิสิตภาพแห่งที่ประชุมนี้ไปอยู่ที่ไหน นี่จะเอาคนพุกถูก ๆ เข้าคุกอย่างแถมก่อนหรือ"

เสียงพวกฝ่ายขวา .- "เลิก เลิก"

เสียงพวกฝ่ายซ้าย .- "ว่าไป ว่าไป"

ประธาน .- "เจี๊ยบ เจี๊ยบ"

เสียงพวกฝ่ายขวา .- "หยุด หยุด"

เสียงพวกฝ่ายซ้าย .- "พุกไป พุกไป"

เสียงพวกจีน .- "ลักทะบางฉิมหาย"

ประธาน .- "เจี๊ยบ เจี๊ยบ"

เสียงพวกจีน .- "ลักทะบางชมเหง้อ"

ตอนนี้ไปต่างคนต่างพูดกันยิ่งเต็มที่ จนจับเนื้อความไม่ได้ อรรคมหาเสนาบดีลุกขึ้นพูดแต่ไม่ได้ยินว่าพูดอะไร ได้ยินแต่ "เลิก เลิก" บ้าง "ว่าไป ว่าไป" บ้าง กับเสียงพวกจีนร้องตะโกนไล่เล้ ๆ ต่าง ๆ ลงปลายประธานลุกขึ้นยืนก้มมือ พลตระเวนรูปร่างลำสันพากันเข้ามาอุ้มพวกเมมเบอร์จีนออกไป คนอื่นเปล่งเสียงอื้อร้าวจะตีกันเอะอะเหลือเกินแล้วข้าพเจ้าก็ตกใจตื่น หัวเราะเสียพิกลใหญ่

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง.

รายได้และรายจ่ายของรัฐบาลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปี	รายได้ธรรมดา	รายจ่าย(ธรรมดา) ที่ปรับปรุงแล้ว	ส่วนเกิน(ขาด) จากบัญชีปรกติ	รายจ่ายที่เกี่ยวกับการลงทุน
2453	61.36	56.92	4.44	5.96
2454	59.46	61.99	2.53	6.70
2455	64.78	61.54	3.24	10.31
2456	72.09	60.91	11.18	11.15
2457	71.15	62.78	8.37	11.39
2458	74.36	67.09	7.27	9.64
2459	79.50	67.55	11.95	8.52
2460	82.46	70.44	12.02	6.52
2461	87.81	85.55	2.26	7.84
2462	90.68	81.75	8.93	10.27
2463	80.34	80.36	(0.02)	14.69
2464	79.63	79.31	0.24	12.50
2465	78.08	80.43	(2.35)	9.03
2466	81.60	84.23	(2.63)	4.59
2467	85.18	89.67	(4.49)	7.57
2468	92.71	94.65	(1.14)	7.93

หน่วย : ล้านบาท

ที่มา : James C. Ingram, Economic Change in Thailand (Stanford, California: Stanford University Press, 1971), pp. 328 - 9.

ประวัติการศึกษา

น.ส. มัทนา เกษมถด

อักษรศาสตรบัณฑิต ปีการศึกษา 2513

ได้รับเงินทุนอุดหนุนวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย เป็นจำนวนเงิน 1710 บาท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย